

Wass Albert

Ki a magyar?

**Ki a magyar hát cimbora?
Te, vagy én? Vagy a harmadik?
Nosza döntsük el szaporán,
míg el nem süllyed a ladik!
Ragadjunk hát lapátot, csákányt,
evezőt! Ebura fakó!
Így csináljuk már ezer éve,
ez hát nekünk való!**

**Aztán, ha majd holt tetemünket
kiveti a víz a partra:
magyar leszel Te is, én is,
a harmadik is, mind, mind, kit halva,
bevert fejjel, némán, gyászban
fektethetünk a ravatalra.**

1947

Civil történetek...

Nehéz bármiféle irányt szabni az emlékezésnek, ugyanis ahány ember, annyiféle történet, annyiféle érzélem, annyiféle indulat. Sokan vagyunk olyanok, akik 1956-ot még nem értük meg, hiszen később születtünk. Ám, ahogy 1848-ban sem voltunk ott, mégis, egy nép, egy nemzet történelmuntanításából, emlékezetéből, szülők, rokonok visszaemlékezéseiből tanulva, mi is ugyanúgy részesedhetünk a forradalmak, a nemzet ébredésének igazán felemelő érzéseiből. 1956 nem csak az akkori forradalmároké, az átélőké, hanem a miénk is, távoli unokáké, kései magyaroké. Tudom, nem az volt a céljuk, hogy példaképek legyenek, hogy majd valaha, valakik emlékezzenek rájuk. „Csak” felkeltek, mert nem tûrhették tovább az elnyomást, a hazugságot, a népbutítást, mert jövőt, élhető, emberi jövőt szerettek volna önző módon elsősorban önmaguknak, de ugyanúgy önfeláldozó módon gyerekeiknek, a még meg sem születetteknek is. És így váltak hőssé, akik akár életük kockáztatásával is véghezvitték ezt a tervüket. Természetesen ehhez mindig és mindenkor kell egy zsarnok elnyomó is, aki „ránk települve” akár egy nyomasztó fekete felleg, ott lebeg fejük fölött „éjjel és nappal”. Az emberi lélek nem, vagy csak nagyon nehezen tûri ezt. Ha ez a „fekete felleg” egy idegen hatalom, egy idegen ország, akkor a nemzetet akarata és szándéka ellenére nemhogy szétzülleszt, inkább egyé kovácsolja. Ám ha ez a „fekete felleg” épp a saját nemzetéből való, uralkodni, nemzetársain hatalmaskodni, hatalmát mindenáron megtartani akaró csoport, akkor törvénytörően megosztja a nemzetet. Polarizálódó nemzetben pedig sem a jövő, sem a múlt nem biztos. Így van ezzel 1956 emléke is.

Bár kerülöm a napi politikai aktualitások emlegetését, de annyit meg kell jegyezni, az együttünneplés hiánya ide, a fentebbi sorokra vezethető vissza. Ugyanis, kettéosztott nemzet lettünk, sőt, mi ma-

gunk osztottuk meg önmagunkat, s ebben a tudathasadásos állapotban nem csoda, ha azt sem tudjuk eldönteni sokszor, ki is a magyar!? Pedig egyszerű! Mindannyian! Mégis, milyen nehéz ezt a másikról, a máshogyan gondolkodóról kijelenteni! Ám, ha ezt nem fogjuk fel idejében, ha nem ezt tesszük, ha nem tudunk véges határidőn belül megegyezni, olyan mélyre kerülünk ebben a tudathasadásos állapotban, hogy soha nem fogjuk megtalálni a visszavezető utat! Egy cél lebegjen szemünk előtt: Adjuk vissza az örökérvényű fogalmainknak (mint például szeretet, haza, hazaszeretet, munka, becsület, tisztesség, felelősség) az őket megillető rangjukat, éljük azok szerint, tisztítsuk meg lelkeinket a reájuk rakódott szennyeződésektől, bocsássuk meg embertársainknak, nemzetársainknak az ellenünk, a Haza ellen elkövetett bûneiket! Emeljük föl fejeinket magasra, s kezdjük végre új életet! Igazabb életet! Kezdődjön hát el ez a „lélekforradalom”, ami elsősorban önző módon önmagunk boldogságát, de önfeláldozó módon gyermekeink, a még meg sem születettek érdekeit is szolgálja!

Körkérdést intéztem Szerzőink felé: Aki már élt, hogyan emlékszik vissza 1956-ra, aki pedig még meg sem született, miket hallott a forradalomról? Az alábbi művek cenzúrázatlanul, mindenféle mérlegelés nélkül kerültek be a lapba, mert a koncepció szerint a száz alakban élő és ható forradalom arcait akarjuk bemutatni Olvasóinknak. A magunk egyszerű módján (S kis létszámával.) így járulunk hozzá az 1956-os forradalom emlékének méltó megünnepléséhez.

2006-10-22

Karaffa Gyula

BORSI ISTVÁN

Az emlékezés 50 éve

Mit üzen a nyelv filozófiája?

57-ben születtem. Bár családomat is érte sérelem, megtorlás, melynek nyomai élő sebek anyám lelkében, mégsem erről írok. Sokkal inkább úgy éreztem, ideje, hogy álmodjunk egy jobb, közös jövőt. Bűnösök és áldozatok. Együtt.

50 éve még meg nem érett ivarsejt voltam. Mára a helyzet gyökeresen változott, meg nem értett ivarsejtté cseperedtem. Személyes emlékeim nincsenek. De a bennem élő nyelvben ott lapul az élő emlékezet. Génjeimben őrzöm a múltat, amelyek halovány érzületek csupán. De a Szó az élő Tanú. Megemlékezéseink néhány kulcs-szavát értelmezzük együtt.

Szabadság: Szab és ad.

Jelentése elárulja, hogy valamit feldarabol, mégpedig céltudatos minta alapján. Ez a szab. Soha sem lesz teljes a szabadság, ha nem hoz újat! Nem lesz teljes akkor, ha a szó második részét nem éljük meg: **AD** ! A szabadok adjanak! Kik elestek a harcokban, adtak. A legtöbbet, mit lehet. Az életüket adták. Ma már nem élő testet, hanem figyelmet, türelmet, odaadást kér a nemzet. *Adni a szabadságért, adomány!* Ad, adó. E szavak lassan káromlásnak tűnnek. Mára inkább *elveszünk!* Azaz úgy érzünk, és azt is cselekedjük!

Őseink tudták, hogy az adományozó élheti csak meg azt a semmivel nem pótolható lelki érzést, ami a *valódi* gazdagság érzése. Szolgáltatnak érezték az adást. Részesei lettek egy személyen túli korlátlan létezésnek, ami magába foglalja az *adót, adományt, és a befogadót.* Javaik, munkájuk legszebbjét kínálták fel adománynak. És boldogok voltak!

Haza: a nemzet háza. Hon, otthon.

A „ház” szót az elődeink más összefüggésben is használták, mint vérségi közösség, un. nagycsalád. E közösség volt a korábbi társadalom alapköve. Nem kérdőjelezték meg egymás munkáját. Mindenki fontos volt, tette a dolgát a maga helyén. Minden fogaskerék fontos volt, mint egy svájci órában. A „házban” mindig volt egy családfő. Tudásával és bölcsességével ő maga is szolgált a közösség egészéért. Követte a természet és a világ változásait. Szava – napi szinten – fontosabb volt, mint a Szentírás. Rá fel lehetett és fel kellett nézni! Ő egy magasabb rendű törvény helyi képviselője volt. Sorsa, sikere, tévedései a közösségre kihatottak. Ott voltak a hűgök és az öcsikék, kinek példát kellett mutatni, ott voltak azok a bátyák és nővérek, kik legjobb tanítók voltak a kicsiknek. Ezt kívánta az Élet.

Nemzet: Nemes, előkelő, nemzett. Leginkább fenséges, „fenséges” lények közössége. Egyre kevesebb az, ki nem előkelősködéssel, hazafiaskodással próbálja pótolni azt kívülről, mi belülről hiányzik. Ez csupán szappanbuborék. A zajos kisebbség mögött lépdelők nemes arcára szégyenpír vetül. Nemesek a hosszútűrők is, az otthonmaradók éppúgy, mint a menekülők. A nemesség belülről jön!

Testvér: test és vér szerinti közösség. Mindhalálig tartó kapocs. Legyen az erényes, vagy szégyenteljes. De ne felejtsük, hogy a „testvér” szó valódi jelentését megmutatta egykor egy Ember. Aki a saját isteni testét és vérért osztotta meg embertársaival, testvérévé avatva őket. Igazából ettől a pillanattól vagyunk *nemesek*.

Ünnep: Ün(ő) és nep, nép.

Évezredek történetei egy szóban. Kései változata csupán, a Hunor- Magor legenda. Az űzött szarvasünő, Ünő nem más, mint a Mindenséget megszüülő Ősanya legkorábbi szóképe. Az Anyaisten! Jelképes bundáján ragyogtak fel az ég csillagai. Ünő, Ün, Ő, Nő.

Nép, „nep”, a Nap, az Atyaisten képviselőjének Fényből szött gyermekei. Népünnepély, Napünnep. Az első Kozmikus Nász ősemlekezete rejlik szavunkban. Vajon áthat-e minket *ez* a mélység, amint az tette elődeinkkel az ünnepeléskor?

Vezető: Aki irányít, vagy szállít, továbbít. Még egy fémhuzal is „vezető”, mert erőt, energiát közvetít. Ideális lenne, ha minden erőt továbbító vezető fent és a lent közötti *szolgálatot* végezhetne. Megfelelő helyen szükségesek, kiválóan alkalmazhatók a szigetelők. De a vezetők helyére nem alkalmasak. Akkor az égi és a földi erők, de még a szomszédos erők is magukra maradnak, utánpótlás nélkül. El-sziget-elve.

Kormány: A „kör” szóból származik. Körbe vezet. A jó vezető, ha síkos pályára téved, óvatos mozdulatokkal kezeli a kormányt. Fontos, hogy a kocsis megmaradjon az Úton.

Felelős: Felel. Válasz egy kihívásra. Felelősség, számadás. Valójában a felelősségnek csupán „fele” lehet a megítéltetett személynek. Ha vezetőről van szó, ugyan csak felerészben a kocsis is *fele*-lős. A jóindulatú jármű kisebb hibákat képes korrigálni. Egy ilyen jármű pedig kitarító alkotómunkával, sok próbatétel után állhat rendelkezésre. Benne sűrűsödik az *ősök* ez irányú ismerete. Ennek a járműnek kárt a véletlen, vagy a szándékosság okozhat.

Címer: Címből ered. Gyűjtőfogalom, mert mindenki, aki itt tartózkodik az ott-hon, „hon” van. 50 éve megérett az idő, hogy a címet, a címzést megváltoztassuk. Mivel el nem költözhettünk, át kellett írni a címet. Zászlónk fehér mezejéből kiteptük a korábbi címet. Üres lyuk tátongott a régi helyén. Mára visszakerült méltó helyére szakrális örökségünk, régi-új címünk. De csak csöndben, magunkban mondjuk ki a választ a kérdésre: Emelt fővel, tisztán képesek vagyunk-e az új címer alá besorolni? Mert azt *méltósággal kell viselni!* A méltóság pedig az emberi létünk egyik isteni

ajándéka. Ezért minden körülménytől független. Manapság pont a legfontosabbakat, az isteni ajándékokat utasítjuk el magunktól. Inkább pénzért szerzett mulandóval helyettesítve az Örökkévalót.

Ország: Magyarország. Töve az őriz szóhoz kapcsolható. Megőrzött, megbecsült örökségünk apáinktól, anyáinktól, honfoglalás óta. 56-óta. 89-óta. Szeptember 19-óta. Ma-óta. Benne él a nemzet, a család. Ha gyermekünk van, vagy házi kedvencet tartunk, kedvesen elnézzük nekik sutaságukat, ha kicsit nagyobb a fejük, rossz helyen totyorogva olykor levernek valamit. De számunkra mégis kedvesek. A „miénk”. A bennünk lévő szeretet egyéni szépséget láttat velünk. Miért ne most, ezen az ünnepen próbálnánk meg *más*-ként látni? A saját másom-ként *egy-mást*? Hogy úgy lássunk, mint egy kicsiny kis isten. A szívünkön keresztül. Talán itt az idő, amikor nem csak az egykor címerétől megfosztott zászlóinat állíthatnánk helyre, hanem azokat a hatalmas lyukakat, amelyet 50 éve a szívünk közepébe üttettek. Azért, hogy végre oda is felkerülhessen a Szent Korona!

Áldott emlékezést! Isti.

2006. 10. 16.

Ui.: Tegnap este Böjte Csaba testvérnek, a dévai árvaotthon alapítójának előadásán voltam. Kissé megszegeyenültem, mert a fenti írásom csupán dadogás lett. Igaz, hogy országunk nem, de szívünk és nyelvünk közös. Ő a *tetté nemesült nemzet, testvér, haza, szabadság, méltóság.*

EGRY ARTÚR

Korai emlékek

Egyik reggel arra ébredtem, hogy furcsa hangulata van a napnak. Apám és anyám szinte suttogva beszélgettek. Félszavakat, mondatokat hallottam és hosszú csendeket. Nem értettem semmit. Apa elment dolgozni.

Néhány nappal később az udvaron álló nyári konyha pincéjét kitakarították. A fûzfavesszõbõl font kerti bútorok leköltöztek a pincébe. Nagypám és nagyanyám is megérkezett, és este sötétedés után sem mentek haza.

Másnap nagypapa rendbe tette a darálót. Kukoricalisztet õrölt. Én segítettem neki. Az őszi nap még melegen odasütött a disznóól oldalába. Az öreg idõnként felemelte a fejét, és figyelmesen fürkészte az eget. Tovább dolgoztunk. Édesanya délre kenyeret sütött a sparhelt sütõjében. Finom volt ez az új kenyér.

Reggel édesanya felébresztett és gyorsan felöltöztetett, majd lementünk a pincébe. Dodi is ott volt, az albérlõnk unokája. Dunyhák közé ágyaztak bennünket, két összetolt vesszõfotel közé. Élveztem a dolgot és nagyot játszottunk. Ott volt az egész család és a szomszéd. Éjszakára visszamentünk a házba aludni.

A következõ néhány nap is úgy zajlott, mint az elõzõ.

Este nem volt villany, édesanya petróleumlámpát gyújtott. Szüleim szótlanul vacsoráztak. Feszült hangulata volt ezeknek a napoknak, de én nagyon örültem, hogy együtt vagyunk mindannyian. Jó volt.

Az éjjel történt valami, amitõl a felnõttek nagyon nyugtalanok lettek. Anyám az ablak elõtt állt. Úgy féldaldalt, és a csipke résén keresztül fürkészte az utcát, de mégsem húzta el a függõnyt. Amikor észrevette, hogy a dereka mellett ott állok az ablakban és bámulom a csörömpõlve, csikorogva robogó tankokat, elrántott azonnal. Meg kellett ígérnem, hogy nem megyek többé az ablakhoz. Megígértem.

Az orosz tankok éjszaka is folyamatosan jöttek. A kertünk kerítését a sötétben az egyik az útról letérve bedöntötte. Még a hetvenes években is õrizte a kerítés ennek az éjszakának a nyomait.

Aztán néhány nap múlva csend lett. Nem jöttek a repülõk. Abbamaradt a durrogás. Újra indult a közlekedés. Anyám egyik nap magával vitt. Felszálltunk az 52-es buszra és kimentünk a Királyerdõbe. Az egyik megállónál mindenki a bal oldali ablakokhoz nyomakodott. Kibámultak. Odafurakodtam. Az egyik ház kertjében roncokat láttam. A buszon kínos csönd hevert el. Megkérdeztem édesanyát, de leintett. Egy lelõtt orosz repülõgép volt.

Teltek a napok. Már újra jártunk az utcán. Tank a templomtéren. Orosz katona a rendõrség elõtt. Golyónyomok a házakon, még hosszú évekig. És Szabad Európa Rádió, amirõl hallgatni kellett.

Ahogy visszaemlékszem, sohasem beszéltek ezekrõl a napokról a szüleim.

Amit tudok, azt nagypámtól tudom.

Az élet nem várt, vagy így, vagy úgy, de ment tovább.

SZÉKÁCS LÁSZLÓ

301

hantolatlan
tömegben
átkapartan
a túloldalra

avar takart
sorsok
bomlottak
történetük
rohasztott
ne halld
a jajt
ne halld
a hazát
ne halld
bitó-golyó
bocsánat
kérő sóhaját

égbe faragják
kopjafák
vért
pirosat
szabadságot
szûzfehéret
hazát
örökzöldet

'56 lobogása
parcellába
kotort
áldozat izzása
hantolatlan
fénye
gyötrelmes
halhatatlan
szerelem

(2006.)

SZÁVAI ATTILA:

1956 sajtója

1. A hazai sajtó, az '56-os eseményeket közvetlen megelőző helyzete

Az 1956-os események kétségkívül a huszadik századi magyar történelem és sajtótörténet egy nagy jelentőségű fejezetei. A média, mint negyedik hatalmi ág, benne a rádióval és a nyomtatott sajtóval, használható segítséget nyújtott úgy az akkori hatalomnak, mint a diktatúrát elemzők számára a tájékoztatásban. Szovjet mintára hazánkban is központilag „kézben” volt tartva a sajtó. Az úgynevezett egyhangúsítás hivatalosan 1948. március 23.-ához fűződik. Előzőleg 1945-48 között a szovjet katonai hatóság kísérte figyelemmel a hazai sajtót, ha kellett, cenzúrát alkalmazva, tehát érezhetően korlátozták a sajtószabadságot. 1948. márciusában Rákosi Mátyás, a Magyar Kommunista Párt főtitkára tájékoztatta a közvéleményt a sajtó feladataival kapcsolatban. A „termelés, az építés és a kulturális forradalom eredményeinek” közvetítését tartotta Rákosi a legfontosabbnak. Ám hamar megmutatkozott az érem másik oldala. Az addigi pártok működésének felfüggesztésével (igazság szerint megszüntetésével) halálra lett ítélve minden olyan lap, mely önálló úton próbált járni. Ezek közül megemlíteném a *Hazánk* és a *Világ* lapokat, melyek a demokratikus irányt követték. De szintén megszűnt a *Haladás*, a *Kis Újság*, a *Szabad Szó*, az *Új Magyarország* és a *Huszadik Század*. Az ellehetlenített lapoknál dolgozók munka nélkül maradtak, mint újságírók. Abban az esetben, ha továbbra is hivatásuk szerint szerettek volna működni, akkor merőben más körülményekkel kellett számolniuk. Legtöbbször, mint külső munkatársak tudtak elhelyezkedni a hatalom által megkímélt lapoknál. Ilyen orgánus volt a *Szabad Nép*, ami a Magyar Dolgozók Pártja hivatalos napilapja volt. Akkoriban (1947 vége) kezdett erősödni a baloldal a magyar politikai életben, tehát nyilván a koalíciós pártokon belül is. A következő lépés a két munkáspárt egyesítése volt. Miután a szociáldemokraták elfordultak saját, polgári értékeket képviselő társaiktól, beolvadtak a kommunista pártba, létrehozva egy igen masszív politikai tömböt. A szomszédos országokban (Csehszlovákia, Románia) is hasonló politikai változások zajlottak le ekkor. Hazánkban a két párt egyesülését 1948. június 1.-én mondták ki hivatalosan az MKP

negyedik, a SZDP harminchetedik kongresszusán. A *Szabad Nép* főszerkesztője természetesen a pártból került ki, Révai József személyében, aki 1945 és 1950 között látta el feladatát az újságnál. További napilapok voltak még, a *Népszava*, ami a Szociáldemokrata Párt korábbi, még nem kibővült változatának országos napilapja ekkor, és nem kevesebb, mint negyvenöt éves múltat tekintett vissza. Szintén tovább működött a *Magyar Nemzet*. Az 1945 után a kormány, azt követően a kisgazdák napilapja igyekezett nem követni a vezető párt által szemmel tartott lapok stílusát.

Országos méreteket öltött az újságok megszűnése. Az akkoriban 134 vidéki orgánumból mindössze nyolc napilap maradt meg a politikai bizottság jóvoltából. A jobb rálátás érdekében a megyei napilapokat a megyei pártbizottságok terelgették a szovjet idea irányába. Néhány új lap született azért a halálraítélt orgánumok mellett, a hatalom ezeket persze kellőképpen szemmel tartotta. Példaként említeném itt az 1950. november 2.-án indított *Irodalmi Újságot*, amit a pártkegyelt Illés Béla irányított, továbbá 1951-ben jelenik meg a *Szabad Ifjúság*. Az utóbbi hetilap a Magyar Dolgozók Pártja ifjúsági szervezetének, a Demokratikus Ifjúsági Szövetség (DISZ) kezében volt. Itt említeném meg, hogy a témát kutató számára hamar feltűnik, hogy a kormányzó párt (MDP) minél inkább ellenőrzése alá kívánta vonni (és vonta is) a sajtót, annál inkább operált az újságcímekben olyan szavakkal, mint „demokrácia” vagy „szabad”. 1952-ben a budapesti pártbizottság és a fővárosi tanács irányításával, *Esti Budapest* címmel jelenik meg egy kissé bulvárosra vett szocialista újság.

Az úgynevezett „átszervezés” nemcsak az ország sajtójának életét változtatta meg, érvényes volt a politikai folyamatokon kívül a gazdasági életre is. Ennek központi irányítása a tervgazdálkodásban bontakozott ki. Aki nem értett egyet a polgári demokratikus rendszerből a proletárdiktatúra egypártrendszere irányába történő változásokkal, az nem sok jóra számíthatott jövőjét illetően. Rajk László belügyminiszter így fogalmazott: „... a Magyar Dolgozók Pártja programján kívül nincs más alapja és talaja semmiféle más programnak a magyar dolgozó nép számára. Tehát a kör bezárult: aki más programot vall, mint a szocializmus építését, az már a magyar dolgozó nép ellensége...”. Az ötvenes évek első időszakában megfigyelhető a magyar sajtóban, hogy minden újságban azonos módon számolnak be a politikai eseményekről. Érdekes, hogy akkortájt több munkahelyen, a munka megkezdése előtt mindenkinek kötelezően el kellett olvasni a *Szabad Nép* aznapi számát, majd szintén kollektív módon le kellett vonni a következtetéseket. Az akkori három legfőbb napilap kulturális írásaiban, híradásaiban eltéréseket figyelhetünk meg. Ugyan a *Szabad Nép* kulturális tájékoztatása volt az irányadó, szabad volt az ettől eltérő vélemények publikálása is. Szöges ellentétben

persze nem állhattak a különböző újságokban azonos témát feldolgozó cikkek, mert az újságírók és szerkesztők állásába kerülhetett egy-egy erősebben megfogalmazott írás.

1/1. Változások Sztálin halála után

Miután 1953. március 5-én hírül adták Sztálin halálát, a hazai irányított sajtó is gyengülni látszott néhány hét leforgása alatt. Ez szoros összefüggésbe van azzal, hogy Rákosi Mátyást Nagy Imre követte a miniszterelnöki székben. Az újonnan megválasztott miniszterelnök július negyedikén rádióbeszédében erősen bírálta és kritizálta a sztálinizmus rendszerét. Valószínűleg ezen felbátorodva a sajtóban inentől egyre több olyan írás is napvilágot látott a szokásos pártzsargonokon kívül, amik szembe fordultak a közelmúlt eseményeivel.

1954 októberében került sor az első olyan pártgyűlésre a *Szabad Nép* szerkesztőségében, ahol az újságírók nyíltan kiálltak Nagy Imre politikája mellett. Ennek eredményeként a lap első oldalán lett közölve a miniszterelnök „A központi vezetőség ülése után” című írása. Szintén nagy port kavart fel a Kövesi Endre újságíró egyik írásában szereplő mondat, miszerint a sajtónak „a társadalom lelkiismeretévé kell válnia”. A hasonló elveket valló újságírókat hamar eltávolították a *Szabad Nép* soraiból. Ekkor hasonló eltávolítások megfigyelhetők több meghatározó lapnál is. A *Magyar Nemzet* (a *Hazafias Népfront* hivatalos lapja) főszerkesztői székéből Boldizsári Ivánt menesztették, majd még közel húsz hírlapírót. Az *Irodalmi Újságnál* is hasonló változtatásokat vittek végbe, 1955 márciusában Molnár Miklóst váltották le. Az egyik ok: Aczél Tamás egy cikke „Tovább a júniusi úton” címmel, a másik ok pedig Benjamin László egyik leközölt verse a „Köznapis dolgok igézete” volt. Molnárt Hámori György követte a szerkesztői székben, ám ő sem maradt sokáig pozícióban, mivel a már említett Benjamin László szatirikus epigrammái túl erősnek bizonyultak. Őt Enczi Endre követte, ki tagja volt annak a hatvantagú csoportnak, ami memorandumot fogalmazott az MDP-hez, hogy „vizsgálja felül az eddigi helytelen adminisztratív intézkedéseket és biztosítsa a kultúra, a sajtó munkásai számára az őszinte, tiszta, kommunista pártélet légkörét”. Ekkor Nagy Imre már nem töltött be semmiféle pozíciót a pártban, mivel a konzervatív erők élén álló ellenfele (Rákosi) „antimarxista pártellenes nézetei és frakciós tevékenységére” hivatkozva menesztette onnan. Ezt úgy tehette meg, hogy szerencséjére az akkori külpolitikai helyzet a konzervatív erőknek kedvezett. Ekkor már nem csak az említett hatvanfős csoport volt felháborodva, a munkásság körében is egyre nőtt az elégedetlenség, mind többen léptek ki a pártból, ahol igen

feszült volt a hangulat. Nagy Imre reformját támogatva – lazítani akart a Rákosi-féle diktatórikus szorításon – létrejött a Petőfi Kör. Szintén hasonló kaliberű mozgalomnak bizonyult a magyar írók az *Irodalmi Újság* köré szerveződése, abból a célból, hogy a kultúrpolitikai hibákat számon kérjék az MDP-n. A Petőfi Kör betiltatott a pártvezetésnek köszönhetően, ám átalakított formában tovább folytatták tagjai a munkát, főleg az öt éves terv kapcsán. Az említett terv nem kis vitát váltott ki a *Szabad Nép* újságban, többen attól tartottak, hogy az eddig is nehéz helyzetben lévő gazdaság a javasolt tervszámoknak köszönhetően még inkább kedvezőtlen helyzetbe fog jutni. A lapban kibontakozó revizionista mozgalomhoz több másik lap is csatlakozott, így a *Béke és Szabadság*, továbbá a *Művelt Nép* hetilap. A Petőfi Kör rendezvényei rengeteg embert mozgattak meg, esetenként hat-hét ezer fő is összejött a Váci utcai tisztiházban. Ezek közül az egyik legfontosabb a június 27.-én este megrendezett volt. Az este hat óra után kezdődő vitát hajnal fél kettőkor zárták le. Az MDP központi bizottságának leginkább a felszólaló Déry Tibor és Tardos Tibor szúrt szemet. A bizottság sürgősen összeült, majd határozatot hozott, aminek értelmében a Kör működését jó időre megbénították.

2. Az 1956-os forradalom a sajtó tükrében

Október 22-én az egyre több tagot számláló Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége (MEFESZ) megfogalmazta követeléseit, melyek között a legfontosabbak: Nagy Imre miniszterelnökké történő kinevezése, az egypártrendszer megszüntetése és a szovjet katonai csapatok az országból való távozása volt. Másnapra tüntetést hirdettek, amit a belügy először nem, aztán mégis engedélyezett. Nemcsak a magyar, de a világtörténelemben is megtaláljuk azokat a perceket és órákat, amik döntő fontosságúak a jövőre nézve. Ezek a jelenkori történelem meghatározó részei. Ha a belügyi szervek mereven elzárkóztak volna a diákság felvonulásainak engedélyezésétől, bizonyára más eszközök után nyúlt volna az „ellenforradalmárok” serege, bizonyára több aspektusban más konzekvenciákat eredményezve. Október 23-án Pesten a Petőfi-szobornál gyülekezett a tömeg, majd a budai Bem-szobor volt a következő helyszín. Itt már egyre radikálisabb hangon követelték az országban tapasztalható szovjet mintára lemásolt diktatúra mihamarabbi megszüntetését. A főváros és a nagyobb felsőoktatási intézményekkel bíró városok diáksága egyre nagyobb számban tartott gyűléseket,

összejöveteleket, ahol a sajtónak is feltűnt a szenvedély, a pátosz, ami a hangulatot jellemezte. A *Szabad Nép* aznapi száma „Új, tavaszi seregszemle” című cikkében a ’45 utáni évek hangulatához hasonlította az ifjúság megmozdulását. Az írás szerint a felszabadítást követő esztendők hasonló tanácskozásai és gyűlései javarészt jó eredményeket hoztak. Ám a lap szerint most másról van szó. „... A felszabadulás utáni összejöveteleken a diákságnak még csak egy kis hányada vett részt a szocializmus híveként a marxista világnézet birtokában...A kép ma alapvetően megváltozott. Ezeken a gyűléseken az egyetemi hallgatóság hatalmas többsége vesz részt a szocializmus híveként” írja a *Szabad Nép* és még egy körülményre felhívja a figyelmet. Az ötvenes évek elején az ország hibái (politikai) különféle ellentétek, elsősorban a munkás-paraszt és az értelmiségi-kispolgári réteg között éleződhetek ki. A lap rávilágít, hogy most azonban a népelem említett rétegei egymást karonfogva, együttes erővel követelik többek közt a demokratizmus szocialista változatának megszilárdítását. Jól érzékelhető, hogy a Magyar Dolgozók Pártjának központi lapja egyrészt üdvözli az ifjúság ez irányú megmozdulását. („Üdvözöljük a fiatalságnak ezt a hatalmas demokratikus seregszemléjét”). Másrészt mintha ugyanakkor tartana is a felvonulások következményeitől. Már a cikk címe is („Új, tavaszi seregszemle”) is olyan utóízt kelt, mintha az ifjúság gyűlésein, felvonulásain résztvevőkben a párt ellenségét keresne és látna. Azért is gondolom ezt így, mert anno a párt vezetése úgy vélte, – és ezt számos esetben a legkülönbélebb szankciókkal nyomatékosították – hogy aki nincs velük, kvázi: aki nem hódol be a szovjet ideológiának, az csakis ellenük lehet. Az említett lapszám meghatározó cikke a tüntetők politikai állásfoglalásáról is említést tesz, azt üdvözli. Az újság tehát az MDP ekkor még több mindenben egyetért a tüntetőkkel. Többek közt azzal, hogy a „nép nyilvánossága előtt ítélkezzenek a szocialista humanizmus meggyalázói felett”. Abban szintén egyetértés mutatkozik, hogy „pártunk és országunk vezetésében ott a helye a munkásmozgalom régi harcosainak, akik régebben is felemelték szavukat a sztálini hibák ellen”. Hasonló a harmónia az életszínvonal emelésének tervében, valamint abban, hogy a „tájékoztatás színvonalát az igazság színvonalára kell emelni.”. Egynémely gyűlés kapcsán szó esik bizonyos rossz elemekről, „gőzösfejű fiatalemberekről”, akik a tömegben a rendszer elleni tiltakozásnak radikálisabb hangot adott. Az írás folytatásában megfigyelhető a párt manipulatív szándéka, miszerint a további rendzavarások elkerülésének érdekében az ellenforradalmi megnyilatkozásoknak nem szabad teret hagyni, továbbá fel kell lépni a restaurációs törekvések ellen. A magyar írók lapja, az *Irodalmi Újság* aznap különkiadással jelentkezett. A kiadványt, lévén, hogy egy lapról van szó, nem nevezhetjük újságnak, inkább amolyan röpiratnak. A röplapon olvasható kiáltvány történelmi sorsfordulónak nevezi október 23.-át, felelősségre vonják a Rákosi-féle diktatúrát, majd hét pontban fogalmazzák

meg a nemzet követeléseit. Először is nemzeti politikát a szocializmus eszménye alapján. „A lenini elvek szerint rendezni kell a viszonyokat valamennyi országgal”. Itt az írók kiemelik a Szovjetuniót és a népi demokráciákat. Kitérnek a nemzetközi kapcsolatok felülvizsgálatára, esetleges javítására is. Szerintük csakis a lenini elvek alapján valósulhat meg többek közt a nemzetiségi politika. Összefogásra buzdítják a munkásságot, a parasztságot és az értelmiséget, hogy együttes erővel segítsék az országot a válságos gazdasági helyzetből való kilábalásában. A további követelések közt szerepel a bér- és normarendszer újjáformálása, a parasztpolitika új alapokra helyezése, a párt vezetésében történő személyi változtatások, a Hazafias Népfront kibontakozásának lehetősége, demokratikus választási rendszer, és maga a demokrácia. A Bem térről a következő állomás a Parlament volt. A feldühödött tömeg itt olyan szovjet jelképeket távolított el, mint vörös zászlók, vörös csillagok és minden más, jellegzetesen a szovjet hatalomra emlékeztető szimbólumot. Az esti órákban Gerő Ernő mondott rádióbeszédet, az a Gerő Ernő, aki Rákosit követte a párt élén, továbbá, aki szintén a nem éppen demokratikus sztálini elvek nagy híve volt. A tüntetéseken résztvevőket felhaborította az említett rádióbeszéd, abban Gerő ellenforradalmároknak nevezte a tüntetőket. Mint számos regionális újság az országban, a Szabolcs-Szatmári Néplap is címlapon közölte Gerő rádióbeszédét, amiben fény derül többek közt arra, hogy fokozatosan kiéleződni látszik az MDP-re irányuló támadások sorozata. Szó esik a munkásosztály hatalmának megdöntésére tett kísérletekről, a Szovjetunióval és a „Szovjetunió dicső Kommunista Pártjával” megvalósult kapcsolatok gyengítéséről, aláaknázásáról. Továbbá kitűnik a pártzsargonból, hogy egyre többen vannak azok, akik a magyar hazafiasságot többre tartják, mint a proletár internacionalizmust. Ezt a rádióbeszéd írója jól látta és szinte kiszámíthatóan következik néhány mondattal alább: „Mi kommunisták magyar hazafiak vagyunk, és hazafiak voltunk a Horty-fasizmus börtöneiben is...” Szintén jól érzékelhető, hogy a szöveget – tekintettel az események felgyorsulására – nagy sebbel-lobbal rakták össze, hol ügyesen, hol ügyetlenül a pártzsargon mögé rejtve a párt álláspontját az eseményekről, beleszőve a terjengős szövegbe az indulat vörös szálát.

2/1. Zavar a hazai sajtóban

A 24.-i országos lapok nem is közölték le a beszédet. A *Népszava* munkatársai egyenesen provokációnak minősítik. Általában az e napi lapok hangulatán érezhető: mintha nem vennék észre az események jelentőségét, mintha „elaludtak” volna. Ám az eddigi mereven irányított

sajtó jól olajozott szerkezetébe egyre több homokszem került, ami zavart okozott. Ez a helyzet a fővárosi lapok átmeneti megszûnését eredményezte, továbbá a már ismertetett *Irodalmi Újság* röplapjához hasonló kiadványok létrehozását. A forradalom fontos színtere volt a Rádió épülete. A tömeg itt követelte az ifjúság pontokba foglalt követeléseinek nyilvánosságra hozását, hasonlóan, mint a márciusi ifjak. A sajtó kiemelt szerepe egy függetlenségért vívott harcban egyértelmű úgy 1848-ban, mint 1956-ban. A diákság véleményét, nagy ívű összefogását tükrözi a tény: mind nagyobb számban állnak át a MEFESZ-hez a korábbi, még a pártnak hívó diákok alkotta DISZ-ből (Dolgozó Ifjúság Szövetsége). A forradalom első fegyveres összecsapására itt, a Rádió előtt került sor a már fegyveres tüntetők és az épület védelmére kivezényelt karhatalmi alakulatok között. Szintén fontos mozzanata volt az eseménynek a Hősök tere melletti Sztálin-szobor ledöntése több tízezer tüntető jelenlétében. Az események felgyorsultak. Engedve a követeléseknek, Nagy Imrét még az éjjel beválasztották a pártba, majd miniszterelnökké nevezték. Az új kormány formálisan 25.-én alakult meg. A forradalom ifjúsága 24.-én nyilvánosságra hozta többi követelését. A háromezer példányban megjelenő *Pécsi Egyetem* című lap rendkívüli kiadása kizárólag a forradalommal foglalkozik. Címlapon találjuk a pontokba szedett követeléseket, valamint a Baranya megyei pártbizottság felhívását, miszerint a fiatalok őrizzék meg nyugalmukat. A felhívás szerint: „A megyei pártbizottság nyitva tartja kapuit mindazok előtt, kik problémáikkal az ország színe elé kívánnak lépni. Bizonyosak vagyunk benne, hogy ez az út célravezetőbb bármely más útnál.” Magyarán szólva a megyei pártbizottság – akár a többi megyei pártbizottság – megpróbál elzárkózni mindennemű erőszaktól. Sőt olyannyira tart a „reakciós provokációk” lehetőségétől, hogy Pécsen is rendkívüli állapotot hirdetnek. A város lakóit eltiltják a csoportosulásoktól, a gyülekezésektől. Elrendelik a szesztilalmat, bezárnak a színházak, mozik. Az ellenszegülőkkel szemben a hatósági szervek járnak el az egyetemi újság által is közölt felhívás szerint. Térjünk vissza a fővárosba. Budapest több részén fegyveres összecsapásokra került sor. A szovjet tankok még október 24.-én hajnalban megjelentek a városban. Ebben jelentős szerepe volt Hegedűs Andrásnak is. Ugyanis a leváltott miniszterelnök még kormányfőként kérte a szovjet csapatok segítségét a rend helyreállításában. A felfegyverzett felkelők felvették a küzdelmet a harcokcsikkal és az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) kivezényelt alakulataival.

2/2 Rendeződni látszik a helyzet

A sajtóban megfigyelhető zavartság nem tartott sokáig, 29.-én már újra megjelentek a napilapok, a *Szabad Nép*, a *Szabad Ifjúság*, a *Népszabadság*, a Kossuth-címer első oldalon történő

megjelentetése a forradalom mellé állást bizonyítja. Egyre határozottabban forradalompárti cikkek jelennek meg, esetenként magában az MDP központi lapjában. Molnár Miklós „Válasz a Pravdának” című írása szokatlanul kemény hangot ütött meg. „Ami Budapesten történt, nem volt sem népellenes, sem kaland, s nem is omlott össze... Ami összeomlott s valóban népellenesnek nevezhető: az a Rákosi-Gerő klikk uralma...Mit kíván a magyar nemzet? – tették fel a kérdést 1848-ban a márciusi ifjak. – Kívánja a nemzet függetlenségét – hangzott az első válasz, az első a Petőfiék 12 pontja közül. Beszéljünk végre nyíltan! Ma is ez az első válasz, ma is ez az első a nemzet követeléseinek között: Magyarország legyen független ország.” A felkelők tovább küzdöttek a harckocsikkal, hol benzines palackokkal (Molotov-koktél), hol pedig páncéltörő agyúkkal. Nagy Imrének aztán sikerült tűzszünetet kieszközölnie. Október 28.-i rádióbeszédében bejelentette a szovjet csapatok kivonulását a fővárosból. Beszédében egyetértett a forradalommal, tervbe helyezte az ÁVH feloszlását, továbbá a bérek és nyugdíjak megfelelő rendezéséről biztosította a lakosságot. A sajtótörténet szempontjából nagy jelentőséggel bír a forradalom első hete. Ugyanis, mivel a lehetőség immár megvolt, pillanatok alatt létrejött a szabad sajtó. A napokig csak röplapokkal jelentkező Magyar Nemzet 30.-án újra a régi terjedelmű lappal jött ki, kis változtatásokkal. Ilyen volt például, hogy míg korábban a lapcím alatti sor így hangzott: „A Hazafias Népfrent lapja”, 30.-ától már az „Alapította: Pethő Sándor” felirat szerepel. A keddi napon megjelenő újság a címlapon hozza a Honvédelmi Minisztérium közleményét a szovjet csapatok kivonásáról, egy rövid hírt arról, hogy a belügyminisztérium megszüntette az ÁVH-t. Terjedelmes anyag szól az olvasókhöz szintén a címlapon, ami történelmi fontosságát hangsúlyozza az októberi napoknak. Ezen kívül felhívja a figyelmet a vérontás befejezésére és arra, hogy „Követeléseink jelentős részét máris teljesítették”. Szintén a helyzet enyhülésében reménykedik a gondolat: „A Hazát kockáztatjuk, ha a további rendbontással esetleg nemzetközi konfliktust idézünk elő. Vigyázzatok, magyarok! A provokátorok a Haza ellen törnek. A rend és nyugalom fenntartása a honvédség, az ifjúság és a munkásság nemzetőr alakulatainak feladata.” Még mindig a címlapot vizsgálva, az ország nagyobb városaiban történekről olvashatunk tudósításokat, amik jól tükrözik az országban tapasztalható viszonyokat. Megtudhatjuk, hogy a városokban sorra alakulnak a munkástanácsok, forradalmi bizottmányok, önkormányzati szervek. Szinte valamennyi nagyobb városban tüntetéseken követelték a városi pártbizottságok vezetésének cseréjét. Nem egy esetben erőszakossá váltak a megmozdulások. Kecskeméten például több halálos áldozatot követeltek az összetűzések. A 30.-i lapszám nagyobb anyagban ad hírt a fővárosi helyzetről. A jelentések szerint: javul az élelmiszerellátás, a raktárakban található mennyiség jelentős, az ország egész területéről indultak vonatok több száz vagon étellel. A lakosság tüzelőanyag készletének biz-

tosítása is megoldódni látszik ugyanúgy, mint az egészségügyi ellátás. Utóbbi ügyben is jelentős nemzetközi összefogás tapasztalható: „Repülőgépen nagymennyiségű vér érkezett eddig Svájcból, Lengyelországból, Ausztriából.” Tudósítást kapunk a fegyveres harcok során megbénult budapesti közlekedésről is. A nagyobb közüzemek már zavartalanul működnek. A Fővárosi Tanács „sztálintalanításról” döntött, azaz a Sztálin híd, a Sztálin tér és a Sztálin út neveinek megváltoztatását helyezte kilátásba. Újra indul a postai kézbesítés és a telefonhálózatot is elkezdtek javítani. A Magyar Nemzet szerkesztőségében 30.-án igen feszült volt a légkör. Tudni kell, hogy a fordulat előtti évben a lap a kisközgazdasági párt kezében volt, majd ’56 októberében negyven kisközgazdasági újságíró jelenik meg a szerkesztőségben, hogy átvegye az irányítást. Az újság forradalmi négy számából kitűnik, hogy kettő a koalíciós kormány vonalát követi, a másik kettő viszont a kisközgazdasági szemléletet tükrözi. Ezekben a napokban, bár papíron Losonczi Géza vezette a lapot, a valóságban Pethő Sándor irányítása alatt állt. Essen szó a forradalom idején indult új lapokról is. Ilyen volt az *Igazság* és a *Magyar Szabadság*. Utóbbit régi pártellenzéki újságírók indították, mint „független demokratikus napilapot”. Az első szám címlapján Lőcsei Pál tollából levél szól Nagy Imréhez. Azzal bírálja a politikust, hogy későn vette észre a forradalom jelentőségét és „ahelyett, hogy a mozgalom élére állt volna, megtorpant és zavarba jött”. Az újságíró azt is számon kéri a miniszterelnöktől, hogy miért nem hozza nyilvánosságra azok nevét, akik „a belháború véres útjára” juttatták az országot. Lőcsei Pál ugyanakkor bizalmat is ad Nagy Imre személyének: „Nemzeti szabadságunk serege Budapesten és vidéken a rend és nyugalom óhajával, de egyszersmind a teljes függetlenségét akaró, nagykorúvá nőtt nemzet türelmetlenségével várakozik. Szeretné, ha ennek az érzésnek Nagy Imre lenne a megszólaltatója”. A lap címéből is kitűnik, hogy a *Magyar Szabadság* a felkelők oldalán áll, minden cikk a forradalomhoz kapcsolódik. Az akkori napok sajtókörülményeit jól visszaadja a harmadik oldal lapjának alján olvasható felhívás: „Kevés a papírunk – olvasd és add tovább!” A *Függetlenség* című lap már jóval keményebb véleményt közöl a megváltozott politikai helyzetről: „Nem ismerjük el a jelenlegi kormányt!” Fontos említeni, hogy ugyanazon a napon a *Függetlenség* egy másik száma is az utcára került melyben a koalíciós kormányt sem fogadják el. Ezekben a napokban indított lapok még a *Valóság* (a Pest megyei dolgozók napilapja), a *Magyar Honvéd*. Ugyanúgy, mint a pártok, feltámad a *Szabad Szó*, ami a Nemzeti Parasztpárt lapja, valamint Féja Géza szerkesztésében az *Új Magyarország*. Szintén újra indul a Független Kisközgazdasági párt lapja, a *Kis Újság*. Újjászületik a *Népszava* is: az addig szakszervezeti lapként működő újságot visszaveszi a Szociáldemokrata Párt. Persze a további népszavazás újságírók azért nem maradtak munka nélkül, *Népakarat* címmel

indítanak lapot, ami a Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége gondozásában jelenik meg. *Hazánk* címmel jelenik meg a Demokrata Néppárt egyetlen számot megért lapja. Útnak indul a *Paraszt Függetlenség* (ez szintűgy a Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmány lapja), *Szabad Magyar Rádió* néven a rádió forradalmi munkástanácsa is lapot indít el. A *Szabad Ifjúság* új néven *Magyar Ifjúság* címmel jelenik meg. Ám nem ez az egyetlen lap, ami változáson megy keresztül. A *Szabad Nép* november 2.-ától *Népszabadság* néven jön ki, mint a „megújult Kommunista Párt” lapja. Szintén új kiadvány a *Magyar Világ*, ami „független politikai napilap”. Egyre több egyházi lap is megjelenik. Ilyen a *Szív*, ezt a Jézus Szíve Szövetség adja ki. Hasonló még a *Reformáció*, ami országos hetilapként indult. Az *Irodalmi Újság* a forradalom napjaiban jelentkezett utoljára. Érdekesség, hogy ezekben a nehéz időkben irodalmi gyermeklap is indult, *Az én újságom* címmel. Általában elmondható az 1956 híres őszén elindult lapokról, hogy a közölt újságok egyrészt jelzik a veszélyeket, másrészt reményeket is keltenek. Megfigyelhető még, hogy nagy részük visszatér a régi hagyományhoz: vezércikket közöl, továbbá, hogy nagy fontosságú események esetében naponta több lapszámmal találkozhatunk. Találunk bennük a hírek mellett helyszíni riportokat, tudósításokat, amik nagyban hozzájárulnak az események rekonstruálásához. Híres riport volt például a *Magyar Honvédben* közölt „Munkatársunk jelentése a Rákosi és Gerő villából”, vagy az *Igazság* című lapban megjelent „A forradalom szívében: a Kiliánnál” és a „Helyszíni tudósítás a gyűjtőfogházból a 800 politikai fogoly kiszabadulásáról”. Az öröm és a bizakodás országos méreteket öltött, ám a külpolitika jelentős hatással volt ekkor is hazánk életére. Az ekkor kirobbanó szuezi válság jócskán lekötötte a világ figyelmét. A szovjet vezetés, ismerve a magyarországi eseményeket, kilátásba helyezte a fegyveres fellépést. Tartva a harmadik világháború esetleges kitörésétől, ezt a beavatkozást kétséges kimenetelűnek ítélték. Végül mégis úgy döntöttek, katonai erővel lépnek közbe. A korábbi ígéretekkel szemben (miszerint távoznak a szovjet csapatok az országból), jelentések érkeztek a határvidékekről: újabb csapatok közelednek nagy számban az ország felé. A szovjet megszállásra a politikai vezetés is készült, legalábbis azok a személyek biztosan (Kádár János és München Ferenc), akik Nagy Imre utódaiként akartak színpadra lépni. Kádár és München már november elsején a szovjet követségre mentek, onnan Ungvárra, ahol megismerték a szovjet diktátumokat. November 3.-án este rádióbeszédet tartottak az egyházak vezetői. A legkeményebb hangú politikai jellegű ilyen beszéd Mindszenty József bíboros hercegprímás, esztergomi érsek nevéhez fűződik. Mindszentyt még 1948. december 23.-án tartóztatták le hűtlenség, a köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés, kémkedés és valutaüzerkedés vádjával. Ezek a vádak nem voltak ritkák akkoriban a vidéki papság irányába sem, a hatalom részéről. Hasonló koncepciók perek segítségével távolították el az egyház ve-

zetőit, helyettük olyan emberek kerültek pozícióba, akik behódoltak a pártnak. Mindszenty emlékirataiból kiderül, hogy milyen módon és körülmények között tartották fogva és bírták „jobb belátásra” az egyházi foglyokat. Rendszeresek voltak a kínzások, az előre megfogalmazott vallomások erőszakkal történő aláíratása. A katolikus egyházban 225 papot terrorizáltak ilyen módon, de a többi egyház sem maradt ki a megtorlásokból. Mindez azt bizonyítja, hogy a kommunista hatalom komoly ellenséget, a lakosság értékrendjére jelentő hatást gyakorló konkurenciát látott az egyházban. Mindent megpróbált visszaszorítása érdekében. Visszatérve az 1956. november 3.-án elhangzott beszédre, a bíboros a forradalomról, mint nemzeti szabadságharcról szólt. Mint mondta, most a nemzet léte és a mindennapi kenyér a fő gond, továbbá, hogy a magánbosszútól óvakodni kell. „A bukott rendszer részesei és örökösei külön felelősséget viselnek saját felelősségükért, mulasztásért, késedelemért vagy helytelen intézkedésért egyaránt.” A bíboros kiszabadításának híre bejárta az akkori sajtót. A hercegprímás budai palotájában fogadta a hazai és külföldi sajtóképviselőket, ahol így fogalmazott: „Hosszú fogság után szólok a magyar haza valamennyi gyermekéhez. Senkivel szemben nincs gyűlölet szívemben. Csodálatos hősiesség szabadítja meg most a hazát.” Elhangzik még, hogy a világtörténelemben példátlan ez a szabadságharc, szó esik az ország nehéz helyzetéről és a bíboros két napon belül intézendő szózatáról a nemzethez. Itt jegyezném meg, hogy Mindszentyt, ki hosszú raboskodása végén a Felsőpetényben lévő Almássy-kastélyban tölti ÁVH-s felügyelet mellett napjait, tájékoztatták azért az ország eseményeiről fogvatartói. Ha másként nem, oly módon, hogy elolvashatta a *Szabad Nép*, a *Magyar Nemzet*, *Új Ember* és a *Kereszt* lapokat. Végül '56 őszén a rétsági honvédség fegyveres tisztkülönítménye szabadítja ki Pallavicini őrnagy vezetésével.

2/3. „Jönnek az oroszok!”

A forradalom következő meghatározó napja november 4-e, mikor is megindul a szovjet invázió. Ezzel egy időben a sajtószabadság intézményébe vetett hit is szertefoszlani látszott. Nagy Imre híres rádióbeszéde szerint: „Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.” A szovjet segítséggel hatalomra került Kádár Jánosnak, bár idejébe telt, de végül sikerült kezébe ragadnia a sajtót. November első felében csupán néhány lap jelent meg: a *Népszabadság* és a szovjetbarát *Szabad Nép*. November 11.-én a *Népszabadság* panaszt tett

a Kádár-kormány felé a konkurens lap miatt, végül a *Szabad Nép* nem jelent meg többé. Jól jellemzi a zűrzavart a *Népszabadság* szerkesztőségében megtartott sztrájk az újságírók részéről, mivel a pártvezetés letiltja Fehér Lajos főszerkesztő cikkét, amiben Joszip Broz Tito, jugoszláv pártvezér egy beszédével száll vitába. '56 novemberében és decemberében az említett lapokon kívül csak a *Népakarat* jelenhetett meg. Volt még néhány kis példányszámban megjelenő kiadvány, de ezek nem bizonyultak hosszú életűnek, nagyrészt illegális megjelenésűek voltak. Decemberben az MDP-ből átalakult MSZMP határozatot hozott, majd elkezdődött a forradalom szervezeteinek felszámolása. Kezdetét vette a sajtó radikálisabb kézbevétele is. Az újságíró-szövetség forradalmi főtitkára, Schannen Béla börtönbe kerül, több más újságíróval együtt. Megkezdődtek a megtorló intézkedések. A Lapkiadó Vállalat felmondott azoknak a szerkesztőknek, akik kötődtek az írószövetség lapjaihoz. Az újságírók is sorra kapták a felmondólevelet tartalmazó postát. Egyértelművé vált, hogy amennyiben továbbra is hivatásuk szerint szeretnének dolgozni, be kellett hódolniuk a párt elveinek. A sajtó átalakítása után '56 karácsonyán fővárosi lap indult *Esti Hírlap* címmel, 1957 januárjában pedig a *Magyar Ifjúság* került az olvasókhoz, nem törődve a forradalmi áthallással. Szintén januárban újabb támadás a sajtó ellen: az MSZMP – hû Kállai Gyula, az ideiglenes intézőbizottság tárgyalásán a MÚOSZ betiltását javasolta. Indokolva ezt azzal, hogy „Az ellenforradalom idején a kommunista vezetőséget kiegészítették jobboldali, ellenforradalmi emberekkel, akik továbbra is ott maradtak.” A szövetség végül nem lett betiltva, működését korlátok közé szorították. Ennek eredményeképp több letartóztatás is történt. Többek közt Lőcsei Pál és Novobáczky Sándor is erre a sorsra jutott, utóbbi a nagy visszhangot kiváltó írása a *Különös emberek* miatt. Több író is börtönbe kerül, így Háy Gyula, Tardos Tibor, Zelk Zoltán. Hasonló „tisztogatások” nemcsak a nyomtatott sajtóban mentek végbe, a rádióban is kiszűrték a rendszeridegen „elemeket”. A megüresedett szerkesztői, újságírói székekbe a hatalom azonnal megkezdte a megfelelő emberek kiképzését. Az 1957-ben indított, vagy a párt által meghagyott lapok: *Agrártudomány*, *Állami Gazdaság*, *Bányászati Lapok*, *Kisdobos*, *Magyarország*, *Méhészet*, *Műszaki Élet*, *Nők Lapja*, *Pajtás*, *Tanácsok Lapja*, *Tábortűz*, *Technika*, *Termelőszövetkezet*, *Újítók Lapja*. Láthatóan figyelt a párt arra, hogy lehetőleg színesedő tendenciát mutasson a nyomtatott sajtó. Ennek irányítója és felügyelője 1957 és 1963 között Szirmai István lett, mint a Tájékoztatási Hivatal első embere. A forradalom után az *Irodalmi Újság*ot betiltották, helyette elindult az azóta is működő *Élet és Irodalom*. Az akkor hetven ezer példányszámban megjelenő újság főszerkesztői székét Bölöni György foglalja el. Ám az *Irodalmi Újság* nem szűnt meg teljesen. 1957. március 15-én az *Élet és Irodalom* hazai megjelenésével egy időben Bécsben az emigráns magyarok, köztük írók és újságírók (például

Aczél Tamás, Enczi Endre, Faludy György, Ignóus Pál, Méray Tibor, Molnár Miklós) a be-tiltott újság nevével fémjelzett lappal örvendeztetik meg az olvasóközönséget. Érdekes tudni még, hogy 1956-ban mintegy kétezeröttszáz fő volt tagja a MÚOSZ-nak, a hazánkban dolgozó háromezer magyar újságíróból. Az eseményeket követően, főleg a sajtóban is végbement „konszolidáció” után ezek a számok jelentősen megváltoztak. Miután az újságíró szövetséget újraindították, már jóval kevesebben lehettek tagjai. A szakemberek egy része eleve esélytelen volt a visszatérésre, mivel az erre a célra létrehozott revíziós bizottságok kilencvenöt főt eleve kizárt a szövetségből. Ezen kívül jelentős azok száma (200), akik egyéb (például politikai) okok miatt nem kerülhettek a szövetség közelébe, és azok száma is, kik eleve nem is kérték újrafelvételüket. Itt látszik összefüggés a sajtó és az irodalom körében véghezvitt rendszabályozásban. Bizonyítékképpen az MSZMP politikai bizottság egyik határozatának részlete: „A párt arra törekszik, hogy mindazok az írók, akik súlyosan vétkeztek a népi demokrácia ellen, őszintén belássák hibáikat, állást foglaljanak az imperialistákkal szemben, elhatárolják magukat a külső és belső reakciótól, különösen a Magyar Népköztársaság ellen tevékeny propagandát folytató disszidens íróktól”. A határozat nyíltan kimondja, hogy amely író erre nem képes, az önmagát zárja ki az irodalmi életből. A sajtóban végbemenő változások eredménye még, hogy az országban összesen huszonegy, napi rendszerességű orgánium jelent meg. Ebből országos napilap négy volt: a *Népakarat* (később a cím *Népszava* lett), a *Népszabadság*, a *Magyar Nemzet* és az *Esti Hírlap*. Továbbá nyolcvannyalc heti- és kétheti lapot találunk. Miután a MÚOSZ-t megtisztították a káros „elemektől”, tulajdonképpeni autonóm módon folytathatta működését, aminek formáját persze manapság már kevésbé ítélnék autonómnak.

3. Irodalmi élet hazánkban az ötvenes évek közepén

Az ötvenes években a sajtóhoz hasonlóan az irodalmi élet is központosítva volt a hatalom részéről. Irodalmi jellegű újságot mindössze négyet találunk. Az *Irodalmi Újság*on kívül a *Csillag*, az *Új Hang* és a *Művelt Nép* képviselte ezt az irányt. A *Csillag* 1947-ben indul Némethi Andor szerkesztésében, miután fokozatosan pártosították, hivatalos folyóiratává vált a Magyar Írók Szövetségének. A hasonlóan nívós *Fórum* folyóirat szintén a *Csillag* irodalmi minőségét emelte, tekintve, hogy a két lap az évek során összeforrt. Az *Új Hang* az írószövetség és a DISZ közös „találmánya”, amit azzal a céllal indítottak, hogy benne a fiatal

tehetséges tollforgatók számára nyíljon lehetőség a publikációra. Ez az orgánus 1952-től jelenik meg. Előtte két évvel kerül az olvasóközönség kezébe először a *Művelt Nép*. Révai József beköszöntője világosan kívánja megmutatni a lap feladatát. „Segítsen betemetni az árkot, amely a tömegek kultúrmunkája és a hivatásos művészek alkotómunkája között még mindig tátong, nem a tömegeknek kell ezen a téren közeledniük a magas kultúrához, hanem fordítva” – írja Révai. A múlt század időszakára még jellemző egyébiránt, hogy új laptípus jelentkezett az üzemi, vállalati, termelőszövetkezeti lapok formájában. Jellemző volt még az irodalmi életet vizsgálva, hogy a forradalom idején indított kiadványok jó része közöl verseket. Azok hangulatából érezhető a felkelés és a felkelők hangulata. 1956 októberének Bem téri megmozdulásán is, mint megannyi más helyszínen az országban, elhangzik a Himnusz. A tömeg teli torokkal skandálja a most igencsak aktuális sorokat: „Balsors akit régen tép, / Hozzá vig esztendőt, / Megbűnhődte már e nép / A múltat s jövőt.” Vörösmarty Szózata szintén többször elhangzik a forradalom különböző színhelyein. A Bem téren több százezer ember énekl: „Hazádnak rendületlenül, / Légy híve, oh magyar; / Bölcsöd az, s majdan sírod is, / Mely ápol s eltakar. / A nagyvilágon e kívül / Nincsen számodra hely; / Áldjon vagy verjen sors keze; / Itt élned, halnod kell.” Magyarországon, különösen Sztálin halála után érezhetővé vált a mind nyíltabb elégedetlenség a bürokratikus sztálinista rendszerrel szemben. Ennek a nyugtalanságnak elsősorban az értelmiség, az írók voltak szószólói. Szemléltető példaként említeném itt 1955 novemberét, mikor a Magyar Írók Szövetségének pártszervezete több napon át vitázott az ország politikai helyzetéről, az irodalom és a kultúra állapotáról, magyarországi jövőjéről. A párttag írók nagy része az MDP 1955 márciusában elfogadott határozatával nem értett egyet. Ebben a határozatban ítélik el Nagy Imrét „jobboldali elhajlás” miatt. Ugyanebben a hatalom, az írószövetség és az *Irodalmi Újság* több szerkesztőjét is leváltották. Az ok: közölték Déry Tibor, Aczél Tamás, Benjámín László, Zelk Zoltán, Méray Tibor verseit és cikkeit. 1955 decemberében a párt központi vezetősége határozatot hoz „az irodalmi életben mutatkozó jobboldali jelenségekről.” Az akkori irodalmi élethez fűződő véleményét tisztán láthatjuk az MDP Központi Vezetésének. „... irodalmunk fejlődése az utóbbi két esztendőben rendkívül egyenetlen. Olyan jelenségekbe ütközünk irodalmi életünkben, amelyek veszélyeztetik a további fejlődését, sőt elért eredményeinket is. Kevés mű mutatja be méltóan munkásosztályunk életét. A parasztságról szóló versek, novellák és irodalmi cikkek jelentős része a szocialista úttól idegenkedő kistulajdonosi beállítottságot tükrözi és támasztja alá. Egyes írók – köztük a párttagok is – megfélemlítettek népünk írói szolgálatáról, arról, hogy csak pártunk célkitűzéseit támogatva segíthetik népünk boldogulását, alkothatnak maradandó műveket. Elvesztették a szocializmus perspektíváját, meggingott a munkásosztályba vetett bi-

zalmuk, pesszimizmus és csüggedés vett erőt rajtuk, ami kifejezésre jutott műveikben.” A határozat szerint az írók és költők a letűnő osztályok és a legelmaradottabb rétegek szószólóivá váltak. „Mindez az öncélú költészet térdnyerésében, vagy anarchista álforradalmi verselésben, a hétköznapi építőmunkának az értelmetlen voltával való azonosításában, nihilista és cinikus hirtelenségében, rendünk és a párt politikája ellen irányuló kétértelmű szimbolikában fejeződik ki.” A központi vezetőség állásfoglalása az, hogy az efféle irodalmi jelenségek mögött politikai érdekek húzódnak, amit a demokráciára kívánnak törni. A határozatban hivatkoznak a november 10.-i taggyűlésre, melyet egyes írók „a népi demokrácia elleni támadásra használtak fel.” Továbbá, hogy „a munkásosztály helyzetéről és életszínvonaláról terjesztett burzsoá rágalmakat szajkóztak... Tagadták a pártirányítás szükségességét és jogsultságát az irodalomban... Mindezt súlyosabbá tette az akció szervezett jellege... Ezért egyesek – Háy Gyula, Méray Tibor és mások – az irodalom szabadságának jelszavával igyekeztek hangulatot teremteni a párt- és állami irányítás ellen. Olyan hamis, hazug állításokkal házaltak, hogy a párt kultúrpolitikája az adminisztratív rendszabályokon alapszik és célja a sematizmus visszaállítása.” A határozatot olvasva jól látható, hogy a pártzsargon igen indulatos helyenként. A hangnem érthető, hiszen az ötvenes évek közepén, (pláne a forradalom heteiben) bizony az irodalom olykor hosszabb pórázt engedett magának, mint azt a párt szeretne volna. Az október 23.-án és a forradalom másnapján megjelenő sajtóban közölt versek egyértelműen a forradalom mellé álltak. Az *Igazság* című folyóirat október 25.-i számában Lakatos István szól versében a fiatalokhoz. A lelkesítő hangulatú alkotás méltó tükre az ifjúság összefogásának.”...Ifjúság! / Legnagyobb hatalom! Hadseregeknél és, / Mint háború a földi határoknál / Százszorosan erősebb te!...”/ 1956 termékeny évnék mondható, ha a kiadott kötetek számát nézzük. Megjelenik Bernáth Aurél: *Így éltünk Pannóniában*, Déry Tibor: *Útkaparó*, - *Niki, egy kutya története*, Füst Milán: *Emlékezések és tanulmányok* – kisregények, Hunyadi Sándor: *Olasz vendéglő* (válogatott elbeszélések), Illés Béla: *Harminchat esztendő*, Illyés Gyula: *Kézfogások*, Juhász Ferenc: *A tenyészet országa*, Kárpáti Aurél: *Főpróba után*, Nagy Lajos: *Válogatott elbeszélések, 1907-0953, I.-III.*, Németh László: *Égető Eszter – Történelmi drámák*, Sánta Ferenc: *Téli virágzás*, Szabó Lőrinc: *Válogatott versek*, Weöres Sándor: *A hallgatás tornya*.

3/1. Hazatérnek az emigráns írók

Érdeemes megvizsgálni, hogy milyen volt az irodalmi élet az '56-ot megelőző, és az azt követő években. Kétségtelen, a hazai irodalmi élet lényeges évei voltak a felszabadulást követők (1945 után), hiszen számos tagja az akkori írónemzedéknek hazatért külföldi emigrációjából. A külföldre vándorolt alkotók elsősorban a fasizmus elől menekülve kényszerültek hazájuk elhagyására. Ez azt is eredményezte, hogy az itthoni irodalmi élet vérkeringéséből kikerülve más ország, például Németország irodalmi életével kerültek szorosabb kapcsolatba. Ám számos példa van arra is, hogy a kényszerű emigráció kettétört írói pályákat. Több olyan tollforgatót találunk, akik társaik felszabadítást követő hazatérte után tíz évvel léphettek csak magyar földre. Példaként említeném Hidas Antalt, vagy Lengyel Józsefet. Természetesen a hazai íróársadalomnak nem minden tagja volt kénytelen elhagyni az országot, jelentős részüik inkább vállalta itthon a megpróbáltatásokat, amennyiben nem volt szimpatikus a hatalomnak: illegális munka, lágerek. Utóbbihoz fűződő „élményei” írói stílusának szempontjából meghatározóak voltak Nádass József esetében. A hazatérő írók gyakran úgy próbáltak visszakerülni az ország irodalmi életébe, hogy a külföldön kiadott műveiket megpróbálták itthon is kiadni. Illés Béla is a hazatelepültek közé tartozik. Ő huszonöt évig volt emigrációban, 1944 őszén tért haza. Külföldi tartózkodása katonai karriert is eredményezett: a szovjet hadsereg tisztjeként teljesített szolgálatot. Leszerelése után gyakorlatilag csak az irodalommal foglalkozott. Mindezt, mint hithű kommunista tette. Illés Béla híve volt még valaminek: a hagyományos magyar prózának. Műveiben többször ábrázolja az antifasiszta háborút és a felszabadulást. Könnyű helyzetben volt, mivel tevékeny résztvevője volt a hadieseményeknek, belülről látta azokat. Írásai gyakran komoly hadtörténeti felkészülést igényeltek és miután ez párosult az elismert írói vénával, biztos volt a siker. Jelentősebb ez irányú munkái, az *A moszkvai ütközet* és a *Magyar csapatok a második világháborúban*. Háborús novellái is napvilágot láttak, így a *Szélmalom*, a *Gödény Dénes esete*, az *Akulina*, a *Magyar partizán* valamint a *Március a Don partján*. Egyik legnagyobb vállalkozása a negyvenes évek végén egy trilógia megírása, ám a befejező kötet már nem valósul meg. Az író az eposz műfajában is alkotott. Ilyen volt az *Ég a Tisza* és a *Kárpáti rapszódia*. Az életmű egyik fontos eleme a *Honfoglalás* című eposzi trilógia (1952-1954), ami a felszabadulást kíséri figyelemmel. Az írói pálya végén az anekdotával, mint személyes műfajjal operált. Illés Béla példája csak egy a sok közül, amelyek azt is hivatottak bizonyítani, hogy a huszadik század írói és költői többé-kevésbé értik a dolgukat (gyakran világszínvonalon), függetlenül attól, hogy milyen irányú politikai ideológiát vallanak. Ez a fajta alkotói tevékenység nem feltétlenül kapcsolódik bármiféle ideológiához, illetve

egyhez biztosan és feltétel nélkül. A végzet osztotta ezekre a személyekre személyre szabott ideológiájukat: tudni nyitott szemmel és füllel járni, ülni a történesek felett, figyelni, fogalmazni. Ezekre az évekre jellemző továbbá, hogy a drámában és a regényben, mint két objektív műfajban, a dolgozó nép életének bemutatásán keresztül ismerhetők meg a történelmi események, állapotok. A két világháború közti években a munkásosztály életét jól szemléltető mű Déry Tibor *Felelet* című regénye. Éles társadalomkritikai okán érdemes megemlíteni Sándor Kálmánt és Rideg Sándort. A népi írók sem voltak ez időben tétlenek. Veres Péter a *Három nemzedékben* írja le a század eleji paraszti élet körülményeit, a magyar falu felszabaddulásának regénye pedig Szabó Pál nevéhez fűződik (*Isten malmai*). Illyés Gyula drámái az 1848-as forradalom és szabadságharc világába kalauzolja az olvasót. Az ötvenes években a hazai líra is átalakult. A műfaj polgári képviselői a Rákosi-éra alatt érthető okokból elhallgattak, jelentős azok száma, akik szinte kizárólag műfordítói tevékenységet folytatnak. Viszont a szocialista lírikusok nagyobb lendülettel ragadtak tollat, ügyesen befogva vitorláikba a rendszer számukra kedvező langyos szelét. Példaként említhetjük Benjámint Lászlót, Zelk Zoltánt, Somlyó Györgyöt vagy Kuczka Pétert. Több fiatal tehetség is felbukkan a tárgyalt korszakban, elsősorban a parasztság és a munkásság soraiból (Juhász Ferenc, Simon István és mások). A regényirodalom is javarészt a munkásosztály világával foglalkozik ezidőtájt, jó példa erre Szeberényi Lehel *Szalmácska* című alkotása. A regényirodalomban, amellet, hogy tovább gyűrűznek a történelem hullámai, egyre inkább előtérbe kerül az írói szubjektum, a társadalom vizsgálása (Német László: *Égető Eszter*)

1956-hoz közeledve egyfajta válságszerű állapot figyelhető meg a korábbi évekhez képest. A politikai bizonytalanság kiváló táptalaj a lírikus Benjámint László tehetségének. Az ország feszült lelki állapotát ábrázolja Illyés Gyula is a *Bartókban*. Bonyodalmat keltett '56-ban több író ideológiai megnyilvánulása, ezek egyértelműen a polgári demokratikus értékeket helyezték szembe a párt ideológiai értékeivel. Találunk néhány köpönyegforgatót is. Ezek a forradalom előtt tevékenyen szolgálták a proletárdiktatúrát, majd miután felülkerekedni látszott a valódi demokrácia, átálltak a másik oldalra. Az ilyen esetek túlnyomó részében a karrier mindennek felettsége állt a háttérben.

3/2. Irodalom a forradalom utáni években

Miután a forradalom véget ért, és „helyreállt a hatalom”, az irodalmi élet azon tagjai, kik az antimarxista és a revizionista nézeteket vallották, mind inkább elszigetelődtek. Ennek ellenére az irodalmi életben jelentős fejlődésről beszélhetünk 1957 után. Természetesen elsősorban a pártbarát irányt követő szocialista realizmus irodalma, továbbá az újraaktivált kommunista írók kerültek előtérbe. Az említett szocialista realizmus ars poeticája nagy számú fiatal költő és prózai író indított útnak, mutatva az irányt. A korábbi népi írók szintén lendületet vehettek, mivel szükségessé vált a szocializmus történelmi perspektívájának a test- illetve szellemközelbe hozatala. A polgári vonalat képviselők közt egyfajta balratolódás figyelhető meg, egyre nagyobb azok száma, akik a szocialista humanizmus jegyeit mutatják (Illés Endre, Vas István, Szabó Magda, Thurzó Gábor stb.). Persze, rengeteg az elveihez hű, kevésbé fordulékony alkotó is, kik mögött még ekkor is jelentős olvasóközönség található. Maga a forradalom komoly hatással volt az elkövetkező évek regény- és drámai irodalmára, számos kötet fő témája maguk az '56-os események voltak (Darvas József: *Kormos ég*, Mesterházi Lajos: *Pesti emberek*, Molnár Géza: *Hullámverés*, Berkesi András: *Októberi vihar*, Földeák János: *Tékozlók*, Goda Gábor: *Poldini úr* stb.). A forradalom után az irodalom alkotásaiban is mind inkább nagyobb szerep jut az egyénnek. Máshogy fogalmazva az írók tevékeny részt vettek ki a szocialista embernevelésből műveik által. Jelentős azon írók száma, kik a valamikori kispolgári értékek felé helyezik a szocialista értékeket. Példaként említhetjük Fejes Endre *Rozsdatemető* című írását. A falu világában végbement változásokat is figyelemmel kísérhetjük az irodalomban (Darvas József: *Hajnali tűz*, Galgóczi Erzsébet: *Félúton*). Ezekben a művekben is a régi és az új rendszert állítják szembe egymással. Érdekesség, hogy a paraszti életet bemutató, paraszti közegben játszódó alkotások esetében előtérbe kerülnek a nemzeti értékek. Ezt a régebbi kiadású szakkönyvek a parasztság megváltozott helyzetével és az akkori irodalom életközelségével magyarázzák. Az egyszerűbb népréteg élete nemcsak az irodalom tükrében mutatkozik meg. A sajtóban is megfigyelhető tendencia, hogy egyre több szociográfiai töltetű riport jelenik meg a parasztságról. Féja Géza a *Sarjadásban* egy kötetnyi ilyen munkát tesz az olvasók elé. A vizsgálatból nem maradhatnak ki a novellisták és a prózaírók sem. Előbbieknél szintén találunk több példát a szembeállításokra, így főleg Lengyel József az, aki egyfajta tiltakozást mutat a szocializmust eltorzító embertelenség ellen. A prózaírók is kibontakozni látszanak ezen években. A műfajon belül az elbeszélések olyan nevekhez kötődnek többek közt, mint Sánta Ferenc, Szabó István, Moldova György, Galgóczi

Erzsébet, Csurka István. Az elbeszélő irodalom ekkori képviselőinek nagy részére jellemző volt a tematikai szabadságvágy, igazságkeresés, ítélkezés. Nem a társadalom felelősségét hangsúlyozzák, hanem az egyénét. A korabeli fiatal írók közül voltak, akik nem követték egyértelműen a párt és az imádott ideológia által megszabott irányt. Mivel az irodalomtörténetnek ezen alkotók és műveik is szerves részei, így azok is említésre kerülnek az akkori a témával foglalkozó könyvekben. Ha más nem úgy, hogy az alkotásokkal kapcsolatban az elbeszélés-irodalom szemléleti és művészeti fogyatékoságát említik, továbbá extrémítást és szélsőséges helyzetekre való hajlamot.

Felhasznált irodalom:

1956 sajtója – Tudósítások Kiadó 1989,
Bertényi Iván, Gyapay Gábor – Magyarország rövid története,
Maecenas könyvek 1999,
Kókay György, Buzinkay Géza, Murányi Gábor – A magyar sajtó története, Sajtóház Kiadó 2001,
Földes Anna – Újságírás és irodalom, Kaposvári Egyetem 2004,
Mindszenty József – Emlékirataim
A magyar irodalom története – Gondolat 1967

SZÉKÁCS LÁSZLÓ

Pirítás

('56/50 = ál(l)tört)

nem lehet, nem
gyűlöletből
purgatórium játék
poklos vég-emlék
nem bizony
emléke kövesedik
örökzöldje sorvad

nem lehet, nem
babérra született
vigyázzátok, élesszétek
virágozzék kelyhében
a szirmaiban szabad

s ne bogáncs
fojtóhurok
arcra temetés
gáncs és göcsört
gyötrelem
pirított fájdalom
dózsa-trónra
tűzfeszített
szabadság
a hősöknek
emlék foszladék
plecsni-üreslét
mégis vértüskés

miért töviskoszorú
miért lator a keresztje

(2006.)

Tanulság és nehézség

Legnagyobb nemzeti ünnepünk közeledtével már elhangzottak, és elmúltával el is fognak hangzani majd más-más pártelfogultságú nyilatkozatok, ahogy születtek és születni fognak teljes oldalas elemzések, visszaemlékezések, ahogy napvilágot fognak látni közhelyes, vagy bicskanyitogató vélemények is.

Személy szerint úgy vagyok vele, hogy ha nem is az országot, de ezt a fővárost szívesen hagyom el, ha csak pár nap erejéig is, hiszen ami mostanság zajlik emlékezés címszó alatt, akár a parlament falai között, vagy a gúnyhelyé lett Kossuth-téren, - abból én köszönöm szépen, nem kérek.

Üdvözítő lenne számomra, ha egyrészt egyszer az életben részese lehetnék egy olyan nemzeti ünnepnek, ahol mindenki képviselteti magát, ezzel is szimbolizálva az összetartozást, hogy a fene enne meg: én is magyar, te is magyar lennék és lennél. Sajnálom, hogy nem élhettem át az 56-os eseményeket, de még a rendszerváltoztatásnál is inkább foglalkoztatott az, ami egy harmadikost általában leköt.

De még csak az iskolában sem hallhattam az ötven évvel ezelőtt történeletről, legfeljebb egy-egy osztályfőnöki órán beszélgettünk erről, mintha titok lenne, mintha valami büntény részesei lennénk azáltal, hogy a tankönyvben alig pár oldalas tananyagot más szemszögből ismerhetjük meg.

Abban a szerencsés helyzetben sem voltam, hogy anyai, vagy apai nagyapám a térdére ültetve, éjszakán átnyúló mesélésbe és anekdotázásba kezdett volna. Ha ilyen elő is fordult volna, tartok tőle, hogy nagymamám hamar csendre intette volna az öreget.

Így pedig kutyanehez a dolgom, ha mesélni és írni szeretnék ezerkilencázötvenhatról,

és a családi élményekről. Ha szüleim és nagyszüleimtől kapott információkra kellene hagyatkoznom, félek hogy üresen maradna a papírlap.

És a legszomorúbb talán ebben az egészben, hogy sok más fiatal van ezzel így: hiányosak az ismereteik, ha egyáltalán vannak. Ha már az iskolában sem nagyon erőltetik ezt a témát, ha a szülők sem érzik felelősségüknek, kötelességüknek, a családi asztal témájához méltónak ezt a jeles eseményt, akkor a fiatal sem kezd el kíváncsiskodni, nem tesz fel újabb és újabb kérdéseket.

Az egész 56-ból neki csak az jön le pestiesen szólva, hogy volt pár fasza legény és keménykötésű-belevaló-bevállaló nő (Dobó Kata mondjuk), akik nem túrték tovább a rabságot, akik nem bírták tovább elviselni azt, amiben vannak: a zsákutcába szorított szerepet, és nekimentek a hatalomnak.

Sokszor elhangzott toposz az, hogy 56 mind a mai napig nincs kibeszélve, kitérve, és sajnos ahogy a dolgaink állnak, egy ilyen kerek forduló is csak olaj a tűzre. Akárki-akármit mond, állít, érez, az a másik oldal szerint csak szemenszedett, mert hogy jön egyáltalán iksz és ipszilon ahhoz, hogy a forradalomról szónokoljon-papoljon, mikor ugye akkor vagy a szellemi örökösök voltak hatalmon, vagy mert csak. Kicsinyes és szájalomra sem méltó ez az egész ereszd el a hajamat, -miért vetted el a játékomat, -megmondalak az óvónéninek dolog.

Ötven év nem volt elég arra, hogy átlépjük az árnyékunkat, hogy önvizsgálatot tartunk, hogy ne oknak és indítéknak használjuk az ötven esztendővel ezelőtti eseményeket.

Mindenki a maga eszmerendszerébe illeszti, és formálja át az akkori történeéseket, és azzal próbálja meg aktuális igazát védeni, hogy ezt meg azt, az 56-osok is így csinálták volna, -ők most büszkék lennének.

Biztos voltam benne, vagy legalábbis tartottam attól, hogy az ötvenedik évforduló nem lesz zökkenőmentes, biztos lesz valami, amivel leszerepelhetünk a nagyvilág

előtt. De erre, ami most van, még a legvéresebb rémálmaimban sem gondoltam.

És akkor most elszaladhatna velem a (nem a döglött és nem is dakota) ló, kinyilváníthatnám nemtetszésemet, ostorozhatnék, szomorkodhatnék, szégyellhetném magam mások helyett és miatt, de azt hiszem ez az olvasónak sem tetszene (ilyen írásokat találhat úton és útfélen), és a szerkesztő sem arra kért fel, hogy kiforduljak önmagamból.

Mint mondtam: személyes élményekről nem számolhatok be, a családom sem igen mutatkozik ez ügyben segítőkésznek, így egy ismerőshöz fordultam segítségül, hogy szívesen venném, ha pár mondatban mesélne arról, mit látott, mit érzett, egyszerűen hogyan élte meg 1956-ot.

A névtelenséghez ragaszkodó „delikvens” örömmel kínált helyet, cigarettával, hideg sörrel és finom falatokkal, és kérdések nélkül is mesélt, és mesélt.

Én amit tudtam azt lejegyeztem, és ami hihetetlennek tűnt, azt is elhittem.

De az olvasó most ne várjon egy kalandregény izgalmaival vetekedő nagy írást, inkább csak egy tizenegynéhány éves emlékezetét, aki akár én is lehettem volna.

1956-ban a Koháry utcában laktam húgommal és édesanyámmal. A Szeme utcai Iskolában az ötödik Á-ból éppen én voltam soron, ami a felelést illeti. A táblára sok elismerésre méltót és jó jegyre érdemest nem voltam képes felvívni, ezért is lélegeztem fel, mikor többen az ablakokhoz rohantak, mert zengett-zúgott a „Honvédeknek új ruhát” rigmust.

Ez mélyen megmaradt bennem, mint ahogy az is, hogy Takács Mari (Marica néni) remegő kézzel, vagy legalábbis a szokottnál idegesebben törölte le ákombákomjaimat a paláról, és a helyemre tessékelt. A naplóba nem írt be semmit, édesanyának sem üzent, csak annyit mondott a felbolydult osztálynak, hogy mindenki őrizze meg a nyugalmát. Mi persze nem voltunk idegesek, én is inkább

csak kíváncsi, hogy kik és miért énekelnek az iskola ablakai alatt.

A „mindenki menjen haza” mondat máig a fülemben cseng, hiszen úgy hangzott volna, mintha mi, az ötödik-Á, kollektíven valami rosszat tettünk volna a tűzre, mintha mi követtünk volna el olyat, amiért vehettük a táskáinkat, kabátjainkat.

Én persze nem a legrövidebb utat választottam, persze hogy az utam nem is hazafelé vezetett.

Akkori legjobb barátomnak nem is kellett sokat unszólnia, hogy nézzünk körül, kövessük a tömeget, hogy vegyüljünk el. A táskánkat, ha jól emlékezem, a barátomnál hagytuk, de szerintem egy kapualjba hajítottuk be. Egyikünk kabátzsebéből talán még egy dugi cigarettásdoboz is előkerült, de ez lehet, hogy csak később történt. (Évekkel később.)

Hamar sikerült egy csoportosulásba botlanunk, akik egy máglya előtt álltak, aminek felcsapó lángjait nem egy orosz-könyv táplált. Kedvet kaptunk mi is a mókára, és dobáltuk rendületlenül a súlyos köteteket, kipirult arccal.

A 2-es villamos felé vettük az irányt, amelyről érkeztünkkor próbálták többek leszedni az áramszedőt, és nekünk sem kellett kétszer szólni, felkapaszkodtunk a villamos „lépcsőjén”. Mire végeztünk a „házi-feladattal”, Csepel teherautók érkeztek azzal a hírrel, hogy lövik a magyarokat a rádiónál. Barátommal a Múzeum Körút és a Bródy Sándor utca sarkáig tudtunk csak menni. Ott kaptunk egy könnygáz gránátot.

Így visszagondolva azt mondom, hogy nem féltém, de ez sajnos nem igaz, mert az elszántságot részemről bizony félelem előzte meg. Pár perc alatt fordult meg akkor velem a világ, hiszen egyik percben még egy iskolai táblánál konstatalem, hogy bizony érik a következő rossz jegyem, a következő percekben pedig már túl vagyunk egy könyvégetésen, menekülésen, áramszedő leszedésen.

Mindezt valami eufóriában éltem meg, mintha egy képregény hősöm bőrébe bújhattam volna.

Másnap az Astoriánál három harckocsiról szedték le a löszereket, és egy orosz tiszt valakitől egy gusztusosan becsomagolt ajándékot is kapott, egy kupac szar „képében”.

A Báthory utcán egy tank teljes sebességgel hajtott végig, és a Bajcsyról már lövéseket is hallottam. Először, de nem utoljára.

Az Amerikai Nagykövetség előtt a magamfajta lurkók rágógumikkal teletömködött zsebekkel álltak.

Ezen a napon láttam az első sérültet, egy átlőtt sarkú fiatalembert, aki, ahogy elnéztem, nem sokkal lehetett idősebb nálam.

És ezen a napon a parlament oldalánál a földön hevert egy emberi gége. Ezt még ma is úgy mesélem el másoknak, hogy talán még magam sem hiszem el.

A Ludovikánál pedig én is hosszasan megbámultam a fára kötött, és jobbra-ballra lengedező akasztottat, aki (mint később megtudtam) egy „büdös-ávós” volt.

Az Ernő utca sarkán pedig több összeégett és összetöpörödött-összement emberi holttestet láttam.

Egyik barátom édesapja kivette részét az akkori fosztogatásokból, de ne gondoljunk semmi rosszra: egy játékboltot rámolt ki, és vitte haza büszkén az ott zsákmányolt csecsebecséket.

Az Aczél bácsi, a ház zsidó ismerőse pedig az óvóhelyre, az Üllői-útról hordta a kenyeret. Hogy aztán mi lett vele: máig rejtély számomra.

A Petneházi térnél halottam azt a szót, hogy „puskaporos a levegő”, ez csak azért említtem meg, hogy milyen furcsa is az emlékezet: erre magam sem emlékeztem, de ahogy ugyanezeket hallottam egy vezető politikusunk szájából, rögtön beugrott.

Délután öt órától másnap reggel hatig kijárási tilalom volt, de ez nem akadályozott meg engem, hogy mackó-ruhába bújva nekiinduljak löszert gyűjteni. Majdnem le is buktam, mikor egy tank tetejéről rám világítottak, de nagy szerencsémre csak elhessegettek.

A vérengzések 30.-án kezdődtek, az én emlékeim szerint.

Akkor láttam fejjel lefelé lógot embereket a Köztársaság téren, és akkor láttam, hogy alagutat ásnak, hogy valami titkos kazamátára leljenek. Hogy ezen a napon, vagy már 27.-én, nem tudom, de három olyan hallottat láttam, akiknek a hasán tányérnyi lyuk volt.

Ahogy arra sem emlékezem pontosan, hogy mikor, hol, és mennyit, de arra igen, hogy az összes zsebpénzemet egy adakozó ládába dobtam.

Nővérem a ház majdnem felét követve disszidált, de hogy hol kötött ki, akkor még nem tudtam. Később visszatért Magyarországra, és ha nehezen is, de elvégezte az Egyetemet. Azóta Kanadában él.

Édesanyám évente egyszer jött haza látogatóba. De ő már nincs az élők sorában, ahogy fiatalkori barátom sem, aki pedig túlélte egy nyaki lövést, akit élve akartak eltemetni, de akit még idejében sikerült megmenteni.

Az emlékekkel együtt őrzök még pár töltenyhüvelyt, ami még megmaradt, hiszen ötven évvel ezelőtt többet szétszereltem, és a sparhelten teszteltem robbanó, vagy füsttőlő képességüket.

Azokban a napokban számomra, és bizonyára sokak számára a legfontosabbnak a szabadságvágy tetszett, mert hogy abban van a legtöbb tanulság és nehézség.

De sajnos azt kell hogy mondjam: 1956-ban nem érkezett el az igazság pillanata. Erre talán még ötven év is kevésnek fog bizonyulni.

Az alábbi képes összeállítást VÉGH JÓZSEF juttatta el lapunkhoz. Köszönet érte!

Emlékirataim/ Mindszenty József. – 4. kiad. – Bp.: Apostoli Szentszék K., 1989. – 497 p.; 21 cm

In.: p. 396-405; p. 412-421.

ISBN 963 360 485 0

– *részlet* –

Az ÁVH „vendége” Felsőpetényben

Lakóhelyünk, az államosított Almássy-kastély, egy hatalmas park közepén állt a falu szélén. Az épületen sokat rontott a bolsevik gazdálkodás: előttünk úttörők laktak benne, akik után alig tudták helyrehozni a károkat. Két szobát utaltak ki részemre és egy kápolnává kinevezett szobának a felét. Ugyanannyit kap a kalocsai érsek is. Konyhánk az alagsorban van. A parancsnok egy ÁVH őrnagy, aki polgári ruhát hord. Azelőtt szövőgyári munkás volt, ma egyetemi hallgató és vérbeli kommunista. 15 főnyi őrség, (golyószórók, gépfegyverek, géppisztolyok) és három farkaskutya van a parancsnoksága alatt. A kutyákat nem engedik hozzánk, de láthatóan vonzódnak hozzánk, és igen örvendeznek közelünkben, felugrándoznak ránk. Szegény páriák emiatt úgy látszik, fegyelmi alá kerülnek. Hallom keserves vonyításukat.

A parkban száznál több fenyőfajta van, a gyümölcsös is jelentős. A bolsevizmus azonban úgy gazdálkodott, hogy a pajzstetű megette az egészet. Ez a pajzstetű áldozatává vált gyönyörű gyümölcsös a politikai és gazdasági csődbe jutott Magyarország képe lehetne. Az ország legszebb épületeinek és gyümölcsöseinek szinte mindenütt ez volt a sorsa.

Nem használhatjuk az egész kertet. Az élő sövényen belül szöges drót-kerítést húznak számunkra. A sétatér is egyre változik, folyton szűkül. Sokszor leparancsolnak az előző nap már engedélyezett sétaútról, viszont a gondnok ismételten séta-társnak ajánlkozik, ha Tóth plébános szabadságon van. Ilyenkor én inkább nem sétálok. 1955 karácsonya előtt a gondnok megsúgta a plébánosnak, hogy amennyiben kérelmezném, édesanyám velem töltheti a karácsonyt. Igen, szeretnék együtt lenni vele a szentestén, de kérem ezt nehéz volna, s így édesanyám nélkül múlik el a nagy ünnep. Nyáron háromhetes szünidőre távozik a mellém beosztott plébános (hisz elvégre ő nem rab) s amíg távol van, egyszer sem megyek le a kertbe.

Még Püspökszentlászlón közölték velem a hatalom küldöttei: nem vagyok rab, hanem „vendég.” Fanyarul nézek az ún. vendégi állapotomra. Olyanformán talán, mint a szocialista állam munkása a gyárra, a nemzet polgárai az országra és a magyar gazda a termelészövetkezetre, - amikor azt mondják neki: Tiéd az ország, tiéd a gyár, tiéd a termelészövetkezet!

Amikor először mondták, hogy vendég vagyok és nem rab, felcsattantam: Ha nem rab, hát mi vagyok? Két kerítéssel (az egyik drót-sövényes), 15 ávóssal, három farkaskutyával és

egy egész fegyverarzenállal? Én nem így szoktam vendéget fogadni és elszállásolni. Nem kaptam választ.

Később, mikor megtudtam, hogy a házban van borbély, aki az ÁVH-sokat borotválja, arra gondoltam, mint „vendég” igénybe veszem a borbélyt. Napokig nem borotválkoztam s már jól serkent a bajuszom és a szakállam, amikor a gondnok helyettese megjegyzi előttem:

- Főpaphoz nem illik a borotvátatlanság.

- Hát az illik, hogy a vendéglátónak van fodrásza, a vendégnek meg nincs?

Másnap jön, s kérdi: ülök-e a borbélynak, ha feljön. - Ha Rákosinak ülök, ülhetek a borbélynak is.

Édesanyám kétszer jöhetett el hozzám Felsőpetényre: Fehérvasárnapon, másodszor pedig augusztus elején. Csak 24 órára volt engedélye és akkor is mindig ellenőrrel jött. Sem velem, sem Tóth plébánossal nem beszélhetett egyedül, ellenőrzés nélkül. Sőt a kápolnában a szentmisén is jelen akart lenni anyám ottléte alatt egyszer a helyettes parancsnok, de nem engedtem belépni. Künn maradt, mert nyilván attól tartott, hogy jelenlétében nem misézek és édesanyám künn említést tehet az esetről.

A bánásmód is romlott az előbbihez képest. Ha takarító, ételhordó jön, az „árnyék” is vele van. Nincsen állandó orvosunk. Az átszállításkor azt mondták, hogy dr. Sugár majd Budapestről fog kijárni kezelésre, de csak egy ízben látogatott meg; egy idősebb orvos pedig kétszer. Orvosságnak azonban nem voltam szűkében.

Az épület elűzött tulajdonosa, gr. Almásy Imre a vidéken élt egy földes szobában, nagy szegénységben, ahogy azt később megtudtam. Az épületről úgy beszéltek, mint „egyházi épületről.” Nem volt egyházi épület, még ha egyházi rabok voltak is benne. Az Egyház a megrablottak és nem a rablók közé tartozik.

A Felsőpetényen gyakorolt szigorú ellenőrzés miatt több, mint három havi együttlét alatt rabtársammal, Grösz érsekkel nem találkozhattam. Szobáink közt volt az „előtér” az ÁVO-sok állandó őrhelye. A gondnok kihirdette, hogy déli 12 órára tűzték ki napi sétámat a kertben. Az ablakon át persze láttam, hogy a magányos Grösz érsek 11-kor indul sétára. Sétaidőben is folyt az ÁVO-sok hangos kártyázása az előtérben. Grösz érsek, aki fiatalabb korában – kifogástalan keretek közt – maga sem volt kártya-ellenes, úgy háromnegyed 12-kor néha elhagyta a kertet, elnézelődött az előtéri csatán és ilyenkor – olykor a szobámban is hallottam, hozzászólt a játékhoz. Így támadt gondolatom egy találkozóra. 12.05-kor kiléptem a hallba, hogy sétára induljak. Tudtam, hogy ott találok Grösz érseket. Ráköszöntem:

- Érsek testvérem is Petényben időzik?

Mintha villám ütött volna az ÁVO-seregbe. Lecsapták kártyájukat az asztalra, felugrártak. Az érsek pedig sietve eltávozott szobája felé.

Sétáról visszajövet a helyettes parancsnok szobámba jön, és haragtól felgerjedve kifogásolja „fegyelmezetlenségemet.”

- Úgy hirdették ki, hogy déli 12-kor kezdődik a sétám - feleltem. - Hány órakor léptem ki? Nekem nem mondták, hogy amikor maguk nézőközönség előtt kártyáznak, úgy elmarad a sétám. Szótlatlanul otthagytam.

Amikor 1955. november 1.-én egy miniszteri előadó értem jött Püspökszentlászlóra, hogy átvigyen Peténybe, bűnvallomást tartott a maga és a rendszer nevében, amiért engem „elhanyagoltak” és „nem foglalkoztak velem.” Aztán megkérdezte:

- Ugye, a Népköztársaság nagy eredményei után most már kicsit közelebb áll hozzánk?

- Sajnos, tájékozatlan vagyok a külvilágban történekekről. Több, mint hét éve egyébre sem volt gondjuk, mint hogy elzárjanak a világtól. Egyszer láttam itt a kertben Grösz érsek urat. Ő tudott volna tájékoztatni, de - úgy látszik - épp a tájékozódásomat nem akarták. Az újságokat Tóth plébános naponta azzal a figyelmeztetéssel kapja kézhez, hogy nekem azokat nem szabad elolvasnom.

Vagy tíz nappal e beszélgetésünk után asztalomra kezdték tenni - már Felsőpetényben - a *Szabad Nép*, *Magyar Nemzet*, *Új Ember*, *Kereszt*, valamint a *Statisztikai Szemle* példányait. Úgy látszik, sokat várnak ettől, s eleinte a gondnok még fel is hívta figyelmemet a beadott újságok egyik-másik cikkére. Szobámba jött és tapogatózni próbált a hatás felől. Később egy magasabb tisztviselő látogatott meg, kísérővel, - sem nevét, sem állását nem közölte - és előadta, hogy Parragi György képviselő, a Hazafias Népfront egyik vezére, mint a *Magyar Nemzet* főszerkesztője engedélyt kért az igazságügyi minisztériumtól, hogy engem Petényben meglátogathasson, kérdéseket intézzon hozzám és a választ lapjában közzétegye.

Írásban azt válaszoltam az igazságügyi miniszternek, hogy a látogatás elhalasztását kérem, mivel én tájékozatlan vagyok: kétheti újságolvasás nem pótolhatja heti teljes elzártágomat. Tisztában voltam azzal, hogy Parragi látogatásával tárgyalásokat szeretnének velem kezdeni. Felfogásom szerint - írtam a miniszternek - egy rab nem tárgyalófél. Csak szabadon, egyenlő helyzetben lehet velem tárgyalni.

Az előttem ismeretlen tisztviselő tíz nap múlva újra visszatért - másodmagával - és kifejezte méltatlankodását a miniszternek adott válaszom miatt.

1956. január 19.-én Budapestről hatalmas nyomozó karaván lepi el a felsőpetényi kastélyt. Megsértettem az előírt szabályokat s most házkutatást tartanak, - közölték velem.

- Mivel sértettem meg?

- Azzal, hogy bizalmas iratokat illetéktelenül magához vett és azokat magánál tartotta.

Az olvasó emlékezik rá, hogy Püspökszentlászlón az egyik csomagomban valóban találtam bizalmas feljegyzéseket és orvosi leleteket, amelyek rám vonatkoztak. A papírokat természetesen ők helyezték holmim közé - ki más tehette volna? - és azokat később sem vették vissza tőlem. Erélyesen tiltakoztam a házkutatás ellen, minden eredmény nélkül. Sőt, a „titkos” iratokkal együtt kézirataimat is lefoglalták és elvitték.

Ebéd után két nyomozó fölényes hangon vallatni kezdett az iratok felől. Azt állították, hogy én a rabkórházi irattárból tulajdonítottam el azokat - mintha én lettem volna ott az irattáros; vagy mintha szabad bejáratom lett volna az ő titkos irattárukba ...

Ma sincsen kétségem afelől, hogy tervszerűen, taktikából helyezték az iratokat csomagomba, amelyet egyedül ők kezeltek és készítettek el Budapesten, egyéb csomagommal együtt. Az iratok nagy része nem is érdekelt. Volt egy közöttük, amelyben a súlyos tüdőbajomról szóló leleteket ismertették s erről már akkor feltételeztem, hogy ijesztés szándékával adták a kezembe. Valószínűleg azt gondolhatták, hogy egészségemért aggódva szanatóriumi kezelést vagy szabadlábba helyezést fogok kérni. Aki kér, azzal szemben könnyű feltételeket szabni ...

Előhozták azt is, hogy két évvel ezelőtt fegyházi cellámban összedőlt a kályha és pedig azért, mert én „öngyilkosságot akartam elkövetni.” (Megdöböntő volt a cinizmus, ahogyan fájdalmas esésemet, amely valóban végződhetett volna halállal, ilyen fondorlatosan és gonoszul elferdítették.)

A nyomozók hirtelen inváziójából Tóth plébános csak a nagy autókaravánt és annak kezdeti veszteglését látta, mert a nyomozás kezdetén elküldték a házból kegyesen szabadságra.

Tiltakozásomat úgy fejeztem ki, hogy nem nyúltam sem az ebédhez, sem a vacsorához. Amikor az étel már harmadik napja az asztalon maradt, úgy látszik, megijedtek, és a plébánost hirtelen visszahozták. Tóth arra kérte, hogy vegyem magamhoz a reggelit. Nem fogyasztottam el, csak ebédnél hagytam abba az éhségztrájkot. Összesen 75 órát böjtöltem. Tiltakozásomnak ez volt egyedüli lehetséges formája. Mindenki olyan kalappal köszön, amilyen éppen van. Ők erőszakkal, a rab böjtöl - a maga rovására.

Fegyházam őrangyala

Harmadik fogságom előtt egy évtizeddel írtam az édesanyai szeretetről ezeket a sorokat: „Feletteseid, ha kiszolgáltál; alantasaid, ha hatalmad nem érzi többé; barátaid, ha bajba jutottál: elfelejtenek... A börtönajtóban csak édesanyád vár. Finom lelkű anyja a börtönök, fegyházak mélyén... Egyedül ő lép utánad oda. És ha a börtönnél mélyebben vagy, fegyház, siralomház örvényében, ő nem riad vissza...” Amikor a könyvet írtam, nem gondoltam, hogy egyszer majd nyolc évig tartó, sötét rabságomnak idős édesanyám lesz egyetlen ragyogó csillaga.

Kicsoda Ő? Hatgyermekes édesanya, akit élete alkonyán, 85 éves korában, 14 unoka és ugyanannyi dédunoka tisztelettel és szeretettel övez mindszenti otthonában. Letartóztatásom és meghurcoltatásom idején 74 éves és már két év óta özvegy. Az egyszerű falusi környezetből siet védelmemre. Odaadó anyai szeretettel, nagy okossággal és ügyességgel áll szilárdan haláláig mellettem. Ebben a felfordult és kegyetlen világban is rám talál a bolsevik börtönökben. Azelőtt sohasem járt minisztereknél. Most elment a törvénytelen eszközökkel hatalomhoz jutott párt nagyságokhoz. (Micsoda keresztet jelentett ez neki!) Ahol ő megjelent, ott néhány percre kifényesedett a vörös minisztérium, a börtön és a fegyház. Hitétől, könnytelen arcától és lelki erősségétől.

Amikor hercegprímás lettem, sok anyja mondta neki: Boldog és szerencsés asszony! Hát tudott is örülni a fiának. Mindenünnen tisztelettel és szeretettel övezték. Magyarok és nem-magyarok kérték szinte az egész világból, hogy fogadja őket fiának, leányának s még ma is vannak élő „fogadott fiai és leányai” a nagyvilágban.

Különös tisztelet jelét láttam magam is abban, hogy Rogács püspök és Badalik püspök fogságom idején átutazóban meglátogatták falusi otthonában édesanyámat, aki lélekben, ruhában maradt a régi. Ezért is tisztelte és szerette mindenki Zalaegerszegen, Veszprémben és Esztergomban. Az utolsó, elnökletem alatt tartott püspökkari konferencia után 1948. december 16-án Esztergomban az ebéden édesanyám is jelen van együtt az érsekekkel és püspökökkel. Ő ül jobbomon. Annyi szerénység és okosság van a magatartásában, hogy a főpásztorok csodálatukat fejezték ki.

Ez a derűs, tiszta égboltja ment át 1948. december 26-án sűrű, sötét, zimankós éjszakába.

Nálam volt már 1948. november 19.-óta, és így tanúja primási rezidenciám rendőrségi körülfűrésének és letartóztatásomnak. Velem akart jönni, amit természetesen nem tehetett meg; másnap azonban már jön utánam a fővárosba védőt keresni. Otthonában éli át mély, keserű bánatban az Andrássy út 60-at, a Markó-utcát és az ítéletet. Látja és hallja a fia körül tomboló rágalomzöngőt. Kötve a keze, nem tehet semmit fiáért, pedig az életét is odaadná érte. Csak akkor jöhetett hozzám, amikor már életfogytiglan tartó fegyházra ítélt rab voltam. Tudta, hogy az ügyész halálbüntetést indítványozott és a végső szó még nem hangzott el ügyemben.

A Gyűjtőfogházban tett látogatásai után - rendelkezés ellenére - csak kilenc hónap elteltével kereshet fel újra, 1950. július 17-én. Akkor sem láthatta meg a helyet, ahol élőhalott fiát őrizték és megérzése szerint „kezelték” is. Vannak helyek, amelyeket nem mernek tisztos szemek elé tárni. A parancsnok büszke volt intézménye „szûzi érintetlenségére:” a külvilágból jövő idegen oda nem tehetette be a lábát. Éjjél idején szállítottak át a váci fegyházba, ahová délelőtt odahozták a 75 éves látogatót, hogy ellenőrzés mellett találkozhassunk rövid időre egymással. Felforgatták, és összevissza hányták közben a nekem hozott kis csomagját: a saját kezûleg készített, annyi gonddal, csínnal összerakott kevés süteményt, néhány ízesebb húsfalatot, s a nekem szánt és hûen őrizgetett szőlőt.

A társalgás csak családi ügyet érinthetett. De én mégis megtudok tőle több mindent:

„szakállas” püspökökről, behódoló papokról, hősökről és gyengékről; a kínzásra szánt apácákról, szerzetesekről, üldözött, bebörtönzött zalaegerszegi, szombathelyi papokról, a püspökök sorsáról. Voltak közben nem tilalmas témák: halálozások a családban, házasságok, dédunokák érkezése; unokaöcsémnek Légrády Józsefnek és családjának miattam megjárta kereszties útja. Azt is tőle tudtam meg, hogy „Keleti József” (Sztálin) meghalt és öröksége körül zavarok támadtak.

Nézik az órát, válunk kell. Mindketten arra gondolunk: találkozunk-e még a földi életben? Utolsó mondata hittől, természetfelettségtől izzott.

Amikor később 44 és fél kilogrammra soványodtam és szinte halálomon voltam: felcsattant és lepírongatta az ezredest, hogy az szólni sem tudott.

Én kérni a fogságomban nem szoktam. Nem kértem, hogy a rossz szívemmel ne kelljen a második emeletre mennem. Egyszer azonban édesanyám igen nehezen lélegzett a régi nehéz szívasztmája miatt. Szóltam az ezredesnek. De később is, rabkórházból jövet is, a váci fegyház második emeletén kellett találkoznunk - mindvégig, 1950. június 17 - 1955. július 17 között.

A találkozás kirakatszerű volt. Levonták rólam a szeges bakancsot, az immár gőzös-bűzös darócot. Rendkívüli időben simára borotváltak, fekete civilbe bujtattak, kalapot is adtak, sőt a raktárból zsebórát és a főpapi gyűrűt is rámparancsolták. Ez az utolsó pillanatban zsebbe került, mert nem akartam segíteni a világcsalást. Édesanyám pedig mindenén átlátott. Ha figyelmeztették, hogy politizálni nem szabad, mosolyogva felelte: 80 éves, tudatlan falusi asszonyoktól ne féljenek, nem értenek azok a politikához.

Legnagyobb öröme rabságom idején, hogy később Püspökszentlászlón fia kezéből vehette az Úr Szent Testét.

Az „Édesanya” című könyvemet az ő alakja, lelke ihlette. A harmadik kiadás II. kötetében érintettem a Sztálin és édesanyja kiegyenlíthetetlen két világát. Emiatt a fölségsértés miatt Rákosiék üldözöbe vették a könyvet. Ezt is felhozták ellenem a rendőrségen. Azt hiszem a könyvnek írmagja sem maradt a gyűlölettől fűtött bolsevik könyvrombolás nyomában. Amit abban a könyvben lelkemből írtam, azt az édesanyám a maga életében átmentette számomra.

Nem tudok elég hálás lenni Istennek, hogy őt adta nekem és, hogy életem legnehezebb szakában is ott állhatott mellettem. Apja, anyja korán elhaltak. Mindig gyengélkedett, rövid életet jósolt magának. És íme megérte nyolcvanötödik évét. Ő már rég beérett kalász volt az örökkévalóságra, de Isten - irántam való irgalomból - meghosszabbította életét.

1948-ban arra kért, hogy ne maradjak itthon, menjek külföldre. Mikor nem úgy lett, megnyugodott elhatározásomon. Ha nem a börtönt, hanem valami enyhébb megoldást választottam volna, az őt biztosan emésztette volna s talán az életből is korábban elköltözött volna. Hitte, hogy nem az lesz, amit az emberek akarnak, hanem amit az Isten rendel.

Ha a látogatásról hazatért, állta az ostromot. Kérdezték személyesen, levélileg. Még Eger környékéről is jöttek hozzá egyszerű magyarok. A látogatók megnyugodva mentek el otthonából. Pedig tudott hallgatni, tudta azt is, hogy kell hallgatnia.

A legutolsó és a legközelebb esedékes látogatás gondolatában tett-vett odahaza. Pedig faluja idős tanúja volt ő már... A szőlőhegyről alátekintett a temetőre, ahol apám, szülők szülei, rokonok, a falu lelkipásztorai, tanítói pihennek. És ahová most már őt is várták... Ahogyan az évek múltak, egyszerű, csendes életének keretei ugyanazok maradtak: a templom, a családi ház, amelyben leányával élt, az unokák, a dédunokák, a régi temető, a szőlőhegy, s másik leányának háza ott a faluban. Aztán eljött a nap, amikor Esztergom is életének része lett. De 1948 karácsonya óta a váci fegyház lépett annak helyébe.

Ha jött az idő, sürgönyökkel és levelekkel pergőtűz alá vette a „kormányt,” hangsúlyozta jogait. Tudatosan alkalmatlankodott. Bement hivatalukba. 80 éven felül is utazott hozzám éjjel kocsin, vonaton, átszállással, Budapestre. Onnét autón Vácra. Azután úgy vissza. Később

- feltehetően azért, hogy ne kelljen a találkozás időpontját közölni - a rendszer autót küldött érte Mindszentre és az vitte vissza is. Ez is gyakran éjszaka történt. Pécs felé Püspökszentlászlóra lehetetlen utakon hozták. A kísérő rendőrnő, szédelegve, ájuldozva, minduntalan megállította az autót, hogy levegőzzön. Ő egyszer sem szállt ki. (Ezt a kocsi vezető mondta el a mellém adott papnak.)

A vonatköltség elvitte minden kis pénzét. Ahonnan ez pótlódott volna, ingatlanát agyon-adóztatták. De azért így is segítette a kisapokat, az Egyház jövő munkásait, és szüntelen miséket mondatott a fiáért.

Nyolc évig nem leveleztünk. A követségről sem. Csak 1959 áprilisában került kezembe a *Mindszenty Okmánytár* harmadik kötete és annak függelékében édesanyám 19 levele, melyeket rabságom alatt írt amerikai leányának és jószívű segítőjének, Treffner Évának New Yorkba.

Ezekből megtudtam például, hogy Budapesten járt, mialatt az Andrássy-út 60 foglya voltam; hogy védőügyvédet fogadott számomra, hogy állandóan meg akart látogatni; hogy ott akart lenni a főtárgyaláson is. Minden erőfeszítése kárba veszett. Azt már tudtam, hogy 1949. február 23-án kilincsről-kilincse menve erőltette ki találkozásunkat. Most látom, tizenháromszor volt a fővárosban eredménytelenül. A levelek visszatérő fináléja: „Bizony nagyon szomorú vagyok.” „Így bántak el velem.” „Az én számomra nincs vigasztalás a földön.” „Nem tehetek semmit.” És tesz: imádkozik. És újra kopogtat az “emberséges” népi demokrácia falán: „Majd csak megrestellik magukat.”

Egészen a börtönnel szövődik össze az élete. Pedig otthoni családi kereszt is van bőven: „Minket mindenképpen zsarolnak”.

Vecsey József teológiai tanár, életének tanúja, írta róla a *Katolikus Szemlében* (1960): „Mély öntudatos hite volt. Meglepő jártasságot mutatott erkölcsi és vallási kérdésekben. Gyakran olvasta az Egyház és a szentek történetét. A közéleti kérdésekkel és az egyházpolitikai helyzettel tisztában volt. Ebben a tekintetben is felért tájékozottsága a középosztálybeli asszonyokéval.”

1950 májusában lefényképeztette magát számomra. Gyönyörű dedikációt írt rá. Elküldte a miniszternek, hogy adják át rab fiának. Nem tették meg. 1955. július 16-án a leltározott tárgyakkal együtt azután kiadták. Egyetlen képem volt a világból.

Kihelyezem. Minden este megcsókolom.

Egész fogságom alatt naponta egy tized rózsafüzért mondtam el érte.

1956 október: szabadulásom

1956. október 24.-én reggel, mise előtt, Tóth plébános lélekszakadva rohant be hozzám:
- Pesten kitört a forradalom!

Megrendült lelkiállapotban indulunk misézni. A két mementóban megjelennek drága fiaink: az élők után a holtak.

A plébánost ezután nem látom már; talán azért intézkedtek így, hogy az elindult viharról ne legyenek további értesüléseim. Feszült lelkiállapotban vagyok, de nem kérdezek meg senkit. Teljes tájékozatlanságban, sötétben tartanak: se pap, se rádió, se újság. A faluból esténként a szüretelő legények kurjongatását és kórusát hallgatom:

Ejhaj kikelet,

Rákosinak kötelet,

A magyarnak kenyeret!

Az épületben az arcok kifejezése ijedelmet, szorongást árul el. Mindenből érezhető, hogy körülöttünk történelmi fontosságú események zajlanak, vajúdnak. Izolált lakhelyemen kínos, természetellenes csend van, amely át van szöve azonban izgalmas sejtéssel.

Október 28-án - Krisztus Király vasárnapján - valamivel este hét óra után idegesen, láthatólag ijedten jön be hozzám a parancsnok:

- Tessék azonnal készülni, jól felöltözni! El kell hagyni ezt a helyet, mert a csöcseléktől nincs biztonságban. "Mindszentyt" kiabál! (A csöcselék bajosan „csöcselék,” gondolom, ha Mindszenty-t kiabál ...)

- Hová akar vinni?

- Budapestre. De ne kérdezősködjön kérem. Negyed óra múlva indulunk. - Avval elsiet. Rágyújtok, leülök, elgondolkozom.

19.35: a gondnok sebes léptei hallatszanak megint s máris benyit. Elképedve néz rám:

- Hát nem készül?

- Nem. Előbb Tóth plébános jöjjön hozzám. Majd ha négyszemközt beszéltem vele, s gondolkoztam a helyzeten, akkor esetleg tudni fogom, hogy mit tegyek.

- Miért mondja, hogy csak: "esetleg?" Ő lenn van az autóban és már jó ideje várja Önt. Egyébként is csak az én jelenlétemben beszélhet vele.

- Csak négyszemközt - ismétlem újra.

- Öltözzék!

- Nem! Nekem nincs okom félni az odakinti néptől. Ma is végig mernék menni egyedül az országban akárhol.

- Nem jön?

- Nem!

- Erőszakot alkalmaznak?

- Kérem. Állok elébe.

Kirohan. Röviden rá megjelenik nem az erőszak, hanem útra készen és egyedül Tóth plébános.

- Hát tényleg itt volt?

- Igen, de nem engedtek Atyámhoz.

- Mi történt Budapesten? - kérdem.

Elmondja azt, amit a rádióból nehezen, szakadozottan, az ellentmondó hírek zavarából ki tudott venni. A külföldi adásokat nem hallotta.

- El akarnak vinni innen - mondom. - Elhatároztam, hogy nem megyek.

A plébánost ekkor kiszólítják. Újra bejön a parancsnok és rám kiált:

- Készüljön!

- Nem készülök!

- Akkor karhatalommal vitetem el. - A gondnok kíséretében két ÁVH-s lép be. A gondnok aztán eltűnik.

- Hol a télikabátja? - kérdezik.

- Nincs rá szükségem. Nem megyek.

- Akkor télikabát nélkül visszük!

Elemelik az asztalt, hogy hozzám férjenek. Ketten leemelnek ülőhelyemről. A szoba közepén megkötöm magam s összegyűrődik a szőnyeg, szakad a reverendám. Hallom csendes lihegésüket, ahogy kifelé akarnak húzni. Többszörös nekigyürkőzésükkel sem sikerült nekik. Hirtelen abbahagyták azzal, hogy majd többedmagukkal visszatérnek.

Visszaülök előbbi helyemre. Előveszek egy könyvet, próbálom olvasni. Nem sokat értek belőle, pedig érdekelne. Elmúlik tíz, húsz perc. Egy félóra. Semmi sem történik. Elmúlik egy egész óra, még mindig nem jönnek értem.

Egyszer csak megint a parancsnok lép be hozzám s kijelenti, hogy ma nem szállítanak el, miután késő van. Látom, hogy elhozta a nyolc évvel ezelőtt rólam lehúzott, azóta se látott

főpapi reverendámat is. Én csak annyit közlök vele, hogy reggel misézni fogok és szeretném, hogy Tóth plébános állandóan mellettem legyen.

- Rendben van. Hiszen csak azért nem engedtem ide, hogy zavartalanságot biztosítsak Önnek – mondta a parancsnok.

- Úgy?

- Mi, ha kell, a saját életünk árán is megvédjük az Ön életét. Ha ez az Ön ellenállása miatt nem sikerül, akkor a felelőséget elhárítjuk magunkról.

Másnap, október 29-én délelőtt a gondnok - száz százalékos kommunistának ismertem - nemzetiszínû szalagot küld nekem. Délután három órakor személyesen jelenti, hogy Horváth János, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke kér bebocsátás.

Alacsony, zömök, bulldogképû férfi lép be, meglehetősen fáradtnak, letörtnek látszik.

Azzal kezdi, hogy az új nemzeti kormány megbízásából jött. Utasítása van, hogy egy föltétlenül megbízható páncélossal engem az itteni bizonytalanságból más, biztosabb helyre szállítson. Ugyanakkor szeretné megbeszélni velem az "együtműködés" mikéntjét. (Nekem akkor nem tetszett, hogy a nemzeti kormány - ha valóban annak a megbízásából jött - épp a rosszhírû Állami Egyházügyi Hivatal elnökét küldi hozzám.)

- Bizonyára hallotta, az itteni személyzettől, - feleltem - hogy nincs szándékomban elmenni innen. Végighurcoltak már hét színtéren! Elég volt. Ha megyek, csak Budára vagy Esztergomba megyek vissza, és pedig híveim körébe. A megbeszélést csak szabad emberként folytathatom, most azonban még rab vagyok. Azzal kellett volna jönnie, hogy szabad vagyok. Mint szabad ember aztán tárgyalhatok, ha úgy kívánják, akár a kormánnyal is.

Horváth ekkor engedelmet kér és vagy félórára eltávozik, hogy a házi telefonon közölhesse válaszomat a kormánnyal. Nem mondta, hogy kivel akar beszélni; nem említette sem a miniszterelnöknek, sem helyettesének a nevét, csak a „kormány” szót használta.

A nap folyamán háromszor is visszajött avval, hogy nem sikerült beszélnie a kormánnyal. Remélte azonban, hogy éjszakára sikerül megkapnia a megfelelő vonalat, amely majd összeköti az illetékesekkel.

Október 30-án, mise után egész délelőttöm újabb hír nélkül telik el. Amikor dél felé kilépek az udvarra, egy nemzeti színû zászlóval díszített, tárva-nyitva álló páncélost látok. Emberei sehol. A kormánynál elől nagy darab kenyeret fedezek fel. Csodálkozva nézem. Sokszor láttam a szegény ember kenyerét, láttam háborús kenyeret, békebeli komisz baka-kenyeret; a rab-kenyeret magam is ettem. De ilyen szomorú kinézésű kenyeret még nem láttam.

- Kié ez a kenyér? - kérdem egy közelítő ÁVH-stól.

- Valamelyik orosz páncélosé, - feleli.

Délben a parancsnok jelenti, hogy nem sikerült Budapesttel összeköttetést teremteniök. A kertben, séta közben, Tóth plébánossal együtt azon csodálkozunk, hogy Horváth, miközben nem tudja elintézni feladatát, továbbra is itt, Petényen marad és vár. A kormányról, a fölkelés sorsáról, egyébként semmi pontosat sem tudtunk. Az őrségés Horváth előttünk továbbra is elzárkóznak; a felkelés állásáról vagy az új kormány összetételéről semmit nem mondanak.

Három órakor azonban, levert hangulatban, újra bejön hozzám Horváth János. Jelenti, hogy este 11-kor és reggel 9-kor beszélt Budapesttel; arról nem szól, hogy kivel és mit beszélt. Csak annyit közöl, hogy majd vissza fogják hívni. Ő azonban jobbnak látja, hogy válaszómmal már most visszamenjen Budapestre és ott személyesen tárgyaljon a kormánnyal. Másnap 11 órára majd visszajön Peténybe.

Utána még megemlítette, hogy amennyiben édesanyámhoz akarnék utazni, ők elvisznek Mindszentre. Előző nap ezt még nem mondta. Azt feleltem, hogy most nem kívánok Mindszentre menni - munkához kell látnom.

Délután 4 óra körül Horváth elhajat. Amikor kocsija elrobogott, úgy érzem, hogy alig ha jön már vissza másnap 11 órára... Több kérdést intéztem akkoriban magamhoz. Mi volt

ennek a Horváthnak valódi szerepe? Elhallgatott valamit! Semmi esetre sem mondott annyit, mint amennyit mondania kellett volna - amennyiben jó szándék vezette.

Egy óra múlva belép a kastély kapuján a petényiek küldöttsége. A falubeliek egész idő alatt tudtak ittlétekről: ősszel, télen, amikor séta közben a sövényen át tudtam látni, több mindent észrevettem. Néha egy-egy arra jövő puttonyos asszony ledobta terhét. Megállt és feszülten meredt a reverendás sétálóra. Hogy én mit gondoltam, vagy mit éreztem, azt tudom. Azt azonban csak sejtem, hogy mi zajlott le ilyenkor bennük, akik csendesen, hangot nem adva érzelmeiknek, néztek, egyre csak néztek vissza reám. De tudom, hogy amikor esténként, a kukorica- és tollfosztóban, vagy kapálásnál, kaszálásnál, aratásnál, a petényi kastély rejtélyét tárgyalták – én ott voltam köztük.

Most mind idejönnek; minden petényi be szeretett volna jönni. Ott szorongtak zsongva a kapu és kerítés előtt órákon át, de nem engedték be őket. Ez volt a “csöcselék”, amelytől engem féltettek. Követelésük, hogy engem lássanak olyan erőteljes lett, hogy őrzőim kénytelenek voltak engedni: egy küldöttségüket beeresztették hozzám. A küldöttség most, mint a falu csápja, megtapint, itt vagyok-e, hogyan érzem magam, nem raboltak-e el? Félték, aggódva kételkedtek sorsom felett; tudták, hogy a nemzeti zászlóval díszített tankon orosz és ÁVH-fegyveresek jöttek értem, de ezeket egyelőre úgy látszik elrejtették.

Lelkük, szívük melege mélyen meghatott; könnyeznem kellett. Drága, páratlan nép! A te szíved melege, könnyes meghatottságod, ragaszkodásod, ezeréves mostoha sorsod erősen szívem mélyébe hat! Mivel viszonzom a falu hűségét, irántam való jóságát? Leemeltem és megmutattam nekik a két nekem legértékesebb képet a világon: a Szentatyáét és édesanyámét. A jó palócok velem sírtak, bár majdnem kivétel nélkül luteránusok vagy baptisták voltak.

Az események egymást követik, most már gyorsulóbb tempóban. 18 órakor az őrségből, egy öttagú küldöttség keres föl a parancsnok vezetésével. Bejelentik, hogy az őrség a személyzettel együtt megalakította a maga körében a forradalmi tanácsot, amely kimondotta, hogy az én fogva tartásom törvénytelen és jogtalan volt. Nem őrzőim többé. Szabad vagyok.

Az úr megoldotta az én darócomat, kivezet a tág mezőre. Ő volt oltalmam nyolc éven át: csendüljön ajkamon a zsoltár.

Válaszomban kijelentem, hogy azonnal Budára megyek. Ám e pillanatban nincs szállítóeszközünk. Az egyetlen autó Horváthot vitte Budapestre. Kézirataimat nem hagyhatom itt és ezért határoztam úgy, hogy akkor indulunk, ha visszatér az autó, amely Horváthot elvitte. Várni kell a vacsorával is, mert a ház élelmiszer-készlete már egészen kifogyott, azt a felfordult tóvárosból a szabadságharc kitörése óta nem pótolhatták.

Aztán hallom, hogy csapat vonul a folyosón - keményen, csattogó csizmákkal. Visszajöttek az orosz páncélosok? Nem ez történt. Amikor felpattan az ajtó, belép hozzám a rétsági honvédség fegyveres tisztikülönítménye. Vezetőjük Pallavicini őrnagy jelentkezik.

- A hercegprímás szabad! Azonnal indulhatunk Esztergomba vagy Budára. Szállítóeszközök, kofferek, ládák, minden ami kell rendelkezésre állnak.

Drága magyar honvédek! Megáldottam őket. S nem tudom ki volt megindultabb, ők vagy én magam, amikor áldásomat kapták.

Íme úgy látszott, hogy az őszi elmúlás, a kietlen tél után tavasz virradt fel újra. Csak a pokolnak bejárata előtt olvashatók a végzetes szavak: *Lasciate ogni speranza!* A Purgatóriumban még van remény és Dante gyönyörű IV. énekéből fénysugár eshet ide is, a földi szenvedések purgatóriumába.

A rabság nem egyéb, mint várás és reménykedés; az enyém is az volt. Értem, miért köszönti oly szépen Carlyle a reményt: „Oh áldott reménység, egyedüli üdve a halandó embernek... Gyönyörű tájképeket festesz fogházának szűk falaira. S még a halál éjszakájába is áldott sugarakat küldesz. Elvehetetlen birtoka vagy mindenkinek”...

A fogoly Szent Pál apostol is a reményt hangoztatja: „Remélem, hogy imádságtokra Isten visszaajándékoz nektek. Megmaradok számotokra, előhaladástokra, hitbeli örömötökre”

(Filipp. 1, 25). Édesanyám és híveim imádsága tette lehetővé előbb még reménytelen helyzetből az én szabadulásomat is derék munkásságunk, ifjúságunk és katonáink hősiességével.

Ki tudná elmondani az első szabad nap áldott nyugatink „Elhagyom a poklot”- éneklő a költő. Némileg - bárhívő ember nem használ elhamarkodva eschatologiai fogalmakat – ezt érzi minden rab. Leírhatatlanul édes a szabadságot élvezni a sok éves fogság után.

Haza Budára

Nyitva az Almássy kastély kapuja. S a nép áramlik felém, egyre csak áramlik, hogy láthassa az ország primását. Nem akarja elhinni, hogy szabad vagyok; hogy azok a páncélosok nem raboltak el... Tapogatnak, csókolják ruhámat s újra meg újra kérik áldásomat.

Lelkészük vezetésével jönnek nagy boldogan az evangélikusok, majd a kisebbségi katolikusok és a baptisták: legények, leányok, öregek. De régen láttam ennyi örömet magyar arcokon! Ez volt az a bizonyos „csöcselék,” amelyetől féltettek engem örzőim.

Szeretettel mintegy meg akarnak kötni, és még mindig nem akarnak elereszteni: a falu 805 lakosánál sokkal nagyobb tömeg érkezik, és közben már sötétedik. Megáldom őket és végre el tudunk indulni. Ugyanazon az úton haladunk most, amelyen előző évben, halottak napjának éjszakáján ide hoztak. Bánkon és a közbeeső falvakban mindenütt ki kell szállnom: leírhatatlan a nép öröme, szeretete. Körülfognak, nem engednek el.

Hogy érek ma Budára?

Csak Rétságig érünk. Azért hajtottunk arrafelé, mert a rétsági magyar „vörös katonák” szabadítottak ki s parancsnokuk is arra kért, maradjak éjszakára a honvédekkel, hiszen a többiek is látni szeretnének. Egyébként az éjszakai út még nem volt egészen biztonságos.

Az éjszaka folyamán egymásután, nagy számban érkeznek a rétsági kaszárnyába a szabadságharcos fiatalok, egyetemisták, katonák, matrózok, munkások; ezek mind a fővárosból indultak el felém, hogy kiszabadítsanak. Elkéstek. De most ők is minden áron fel akarnak kísélni Budára.

Éjfél tájban megérkezik Kovács Vince, a váci felszentelt püspök titkárával. Üdvözlnek, szállásra hívnak Vácra.

- Én már csak a szabadító honvédeknel éjszakázom - feleltem. Lefeküdni azonban - bár szállásomat oly gondosan előkészítették - még mindig nem tudok. Állandóan új csoportok érkeznek s jönnek a tisztek, a honvédek, családtagjaik, civilek, diákok. Hajnali 4 óráig tart s aláírásokat kérnek tőlem, s amikor a fáradtságtól és meghiúsultságtól kimerülten ledőlök, elgondolkozom:

- Milyen jóságos vagy Uram és Istenem! Nagy a Te gondviselésed! Mennyi sanyargatást és bajt mutattál nekem: és hozzám fordulva életre keltettél: és a földi élet örvényeiből visszavezettél és megvigasztaltál engem (Zsolt. 70, 22-23).

Igaz, hogy a fővárosi szabadságharcosok véráldozata és a bátor rétsági honvéd-páncélos egység tárta fel előttem a kaput, amely a kriptából az élet felé vezetett. De Isten kezének voltak eszközei. Isten keze játszik - emberi cselekvéseken és műveken keresztül - a világtörténelem végtelen orgonáján. Ő az, aki leoldja a rablincseket is (Zsolt. 145, 7). Ő az, aki az emberek fiai közt csodálatosakat cselekszik.

Az Úr küldötte eszközeit és kiragadott, mint az apostolt Heródes kezéből, életfogytiglani rabságból. És ellenségeim várakozása semmivé vált.

Október 31-én reggel 6 órakor indultunk a rétsági kaszárnyából: katonai diadalmenetben, virágot hintő, ujjongó közönség sorfala közt. Katonai autón megyek. Impozáns a menet; harci kocsik, rohamlövegek, ragyogó arcok ... Pallavicini-Pálinkás őrnagy, Spitz és Tóth fő-

hadnagyok ülnek mellettem, Ruhoczki volt a gépkocsivezető.

Még előző éjszaka akartam Budára vagy Esztergomba érkezni, a katonák kérésére azonban reggelig maradtam Rétságon. S amint most a falvakon lassítva, és áldást osztva haladtunk át, mindenütt megszólalnak a harangok, hull a virágcső és örömmámor ujjong felénk. Vácott, Újpesten megállunk; lépésben tudunk csak hajtani, a tengernyi nép mindenütt lelassítja a menetet.

Ledöntött orosz emlékeket, sérült épületeket, szünetelő gyárakat látok - és boldog megkönnyebbült emberi arcokat. Akik közel férnek hozzám, simogatnak, gyűrűmet csókolják. (Kádárék Fehér Könyve is a „diadalmenet” miatt kesergett; valóban az volt.)

Pillanatra felvillant egy másik menet emléke előttem: 1948. december 26-án esti sötétben egy ÁVH-s gépkocsikaraván robogott velem Esztergomból az Andrássy-út 60 felé. Elhessegetem a sötét képet... Már Budapest utcáin haladunk... Az egész főváros az utcán van... Nagy tömeg futva érkezik a budai primási palota elé. Síró-ujjongó magyar tömeg; munkások, honvédek, egyetemisták, édesanyák, fiatalok, öregek. Egymás keblén sírjuk el egy évtized bánatát. Aztán áldást adok a térdeplő tömegre, majd belépek nyolc éve nem látott otthonomba.

Békés tüntetés indult október 23-án: fegyvertelen magyarok tüntetése. Gerő ÁVH-legényeivel lövetni kezd. Fegyverre fegyver volt a válasz, s kitör a magyarok legszebb szabadságharca. Elsöprik Gerőt; tűz alá veszik az ÁVH-sokat. Az oroszok beavatkoznak. A fölkelők állják a harcot és győznek.

Az események naptára röviden ez:

1956. február 24-én Moszkvában a XX. pártkongresszuson elítélik a sztálinizmust.

Májusban nyíltan bírálják Rákosit a pártsajtóban.

Július 18-án Rákosi távozik.

Október 6-án a rehabilitált Rajk állami dísztemetést kap 200 000 résztvevő morajlásával.

Október 13-án Nagy Imrét visszaveszik a KP-ba.

Nagy események egy csatlós államban; de ha valaki azt mondta volna, hogy Magyarországon tíz nap múlva nyílt szabadságharc tör ki, azt mint képzelgőt kimosolyogták volna.

Senki sem tudta felmérni a rendszer belső romlottságát és a nép (ifjúság, értelmiség, munkásság) lelkében a csömör fokát.

Hogy állunk akkor azzal a fölfogással, hogy Moszkva robbantotta ki a magyar fölkelést?

A két felfogás nem ellenkezik egymással. Moszkvának célirányosnak tűnhetett fel: egy ponton tágra eresztetni a gyepőt és amikor itt fegyverre érik a dolog, lecsapni, letörni keményen, kíméletlen ágyútűzzel és vérbefojtással, deportálással, börtönnel, internálással. Az elégedetlenség így nemcsak ezen az egy ponton, hanem mindenütt elnémul.

Mindszenty emléktábla Felsőpetényben

A hercegprimás és bíboros úr őrzői körében

EZEN AZ OLTARON MISÉZETT
MINDSZENTY JOZSEF
BIBOROS HERCEGPRIMÁS
FELSŐPETÉNYI FOCSAGA IDEJÉN
1955 NOV. 2 – 1956 OKT. 30.
MÉGGIS ÖLÉSEÉRT
MADROZIK AZ EGÉSZ NEMZET

MINDSZENTY BÍBOROS
KISZABADULÁSA
1956. X. 30.
LÁNCHID-KÖR

Mindszenty emlékfal a Felsőpetényi templomban

Mindszenty emlékmű Rétságon

H: TÚRI KLÁRA

Felel az osztály...

-névsor szerint, '56-ból. Kik akkor tizen-nyolc évesek voltak, ötven évvel az események után, ki-ki egy-egy történetet mond el arról, mire emlékszik abból az időből. Volt, ki ugyanezt évekkkel ezelőtt tette meg, (mintha érezte volna, ezt a napot nem éri meg, pl. a lány Ménfőcsanakról) beszélt arról, hogyan terjesztette titkon annakidején a röpcédulákat a tatai kollégiumban. Amit mondott, meglepetés volt akkor számunkra s ... most is ugyanilyen, de sokszorozott erejű meglepetésekkel szolgálunk megint ím egymásnak. B. utcán összeszedett üres töltényhüvelyei dolgát ugyan már ismertük, s a rendőrség általi előállítását is hallottuk ehhez, de ő is tud még újabbat és mindenki más is. S nem tudjuk, hogyan hallgathattunk minderről ötven évig! Azazhogy, nagyon is tudjuk! Mert próbálta volna valaki pl. 1968-ban elmondani, hogyan is siettek ketten (orvosokká lettek már, sőt, prof is egyikük) le az Ady Endre útra, s terjesztették, szórták a maguk által készített, oroszok hazamenetelét sürgető felhívásaikat! De beszélni nem lehetett arról se, miután egyikük kicsapott az ország valamennyi gimnáziumából, hogy őt, mint a város prominens főigazgatójának fiát hogyan fogadta jóindulatába egy Tatára frissen kihelyezett tanárnő, Horváth Borbála, (ki az akkori külügyminiszternek nem éppen közkedvelt leánya volt. Később ő és családja hármás öngyilkossággal, tragikusan fejezték be életüket.) Egy Mészáros nevű férfit, ki látott vasban, bilincsből, azt már nem tudta, hogy ezt a férfit aztán ki is végezték. S a valahai igazgató, végzős osztályunknak hogyan tiltotta meg, hogy őt a tablónkra tegyék, átokkal toldott szavakat mondván arra az esetre, ha ezt kitennénk, mert ő úgymond „összetöri a tablót”. Minket, mint ellenséges osztályt, hogy nem tûrtek a falak, volt, ki erre emlékezett. Ám olyannyira az egymás iránti szeretetben erősített ez bennünket, hogy mi minden évben s immár tíz éve találkozunk

egymással. Z. meséli, hogy október napjaiban a rendőrséget elfoglaló katonai golyózápor idején a rendőrséghez közel lévő ablakukból kikönyökölve apjától csatant rajta az a pofon, melyből megértette, mi is lehetett az a valami, ami a füle mellett elfütyült akkor. Fenyő Mari meséli, egyike azoknak, kik még élünk a harminckettőből, hogyan tépte fel Szikra tanár úr akkor a mennyezetig érő teremajtót, s lepte meg zsibongó-forrongó magunkat e szavakkal: „Észnél legyetek! (Igen, ekkor, egyetlenegyszer teremtett le bennünket.) Énnekem felelnem kell értetek! „ S hogy tegezõ szavai mögött miféle véresen komoly figyelmeztetés rejtõzködött, most tudjuk meg tõle. Hogy elõtte telefonáltak az irodára: „... Figyelem, a tatai katonaság tüntetés esetére megkapta a tûzparancsot.” Van, aki a baji laktanyára emlékszik még, s ebben a Tatabányáról jött, a katonákat átállásra kérõ fiatal fiúk széttépett, véres testére, egy másik arra, hogy õket már mint halottakat-sebesülteket ott látta bent Tatán s hogy ez rémes volt. Osztályfõnök tanár urunkat harmadmagával egy teljes héten át rendõrségi fogdában tartották elõvigyázatból. Tatán mintha akkor túl jól mûködött volna az elhárítás! S nem árt, ha ezt figyelembe vesszük ma is. Körtvélyessy tanár úr vezetése alatt két diák által az utcán vitt gépért, egy oszcillográfért pl. szintén fogdába járt, miután rádió adó-vevõnek tekintette az akkori fogdmegek járõre. S itt van Kriszt, aki Pesten látta a fákról lógó ávosokat s a Sztálin szobor ledöntését. S mi, mint 56-os diákból lett orvost mindannyian megértjük, ha errõl még ma sem tud többet beszélni. 1703 és 1848, Rákóczi és Kosuth kora után 1956 mégis igazi szabadságot adott népünknek. Rövid idõre bár, de amelyet örök ízes imádságként õriz szív és száj. Vajha nem felejtjenék tûnt korok jelmondatát sem ehhez: „ Cum Deo pro Patria et Libertate. Istennel a hazáért és szabadságért!” Hogy lenne jelmondata, minden idõkben útmutatója gyerekeinknek s unokáinknak is még. S hadd kívánjunk ehhez mi sok jóakaratot is ezen az 50. évfordulón!

KARAFFA GYULA

Drága gyermekem...

Szüleim az ötvenes években Budapesten dolgoztak, édesanyám a Szék és Faárugyárban, édesapám az újpesti Építőipari Vállalatnál, s így értelemszerűen Budapesten laktak, a Budai oldalon, a Naphegyen. Az októberi események édesanyámat várandósan, az utolsó hónapokban érték, mivel nagy nehezen fogant nővérem megszületését várták. A Pesti oldalra átmenni sem kedvük, sem lehetőségük nem volt, tömegközlekedés híján ez nehezen megoldhatóan bizonyult. Apámat a kíváncsiság azért átvitte valamelyik Duna hídon, s megsejtelte a feldúlt, szétlőtt, kiégett Pestet, a szemetet, a betört kirakatokat, a roncsokat, a meglincselt katonákat, ávósokat. Mindezt odahaza csak jóval később, évek múltán mesélte el. Egyszer hallotta, krumplit osztanak valamerre. Vette a szatyrot, s ment. Kapott. De olyan feldúlt állapotban tért haza, hogy anyám halálra vált láttán. Hogy mi történt vele akkor, hogy mit kellett átélnie, cselekednie azért a krumpliért, nem tudjuk, erről mindig mélyen hallgatott. Együtt élték meg a szomszéd feljelentését, ami miatt bujkálniuk kellett egy ideig, féltve az életüket, s a gyerekeiket, akit „ki akartak taposni anyám hasából”. Együtt élték át a fütyülő lövedékek házuk fölötti repkedését, az ágyúzást. Ők belövést nem kaptak. Ha kenyeret osztottak valahol, anyám ment, mert terhesként könnyebben kapott. Hónapokig zavart és szétdúlt volt a Budapesti élet, s közeledett a szülés időpontja. Harmadik terhessége volt ez a mostani anyámnak, ám a két előző vetéléssel végződött. A kivizsgálások megmutatták, hogy gyenge a szervezete erre a feladatra, s a szülés sem lehetséges természetes úton, csak orvosi segítséggel, császározással. Abban az időben nehezen elképzelhető, hogy választott magánorvosa lett volna a nép egyszerű

fiának, így a közellátásra számíthattak csak. Hogy melyik kórházhoz tartoztak, nem tudom, ám, nem akadt olyan orvos, aki a „császározást” elvállalta volna, vagy azért, mert az orvosok többsége már külföldön volt, vagy azért, mert a kórház is olyan állapotban leledzett, hogy az érdemi munka nehezen volt elképzelhető. (Abban az időben ment Ausztriába egy másik szomszédjuk, egy zsidó ügyvéd, aki nem akarta ebek harmincadjára bízni lakása berendezéseit, ezért a számára kedves ismerősei közt osztotta szét azokat. Így jutott hozzánk egy keleti, kézi szövésű kelim, amit a későbbi, már Szabolcsban élt paraszti életünkben egyszerűen padlószőnyegnek használtunk, s tapodtuk mindaddig, míg valaki rá nem döbrentett arra, hogy akár értékes darab birtokában is lehetünk. Azóta a neki kijáró helyen, a nappali falán díszeleg.) Akadt azonban egy orvos, aki nem szépítette a dolgokat, s kijelentette, ha élve akarják azt a gyereket, akkor ő hajlandó elvégezni a műtétet 16 000 forintért, (abban az időben egy szép lakás ára) ellenkező esetben csak „darabokban veszik ki”, vagy anyámmal együtt pusztul. Hogy honnan, honnan nem, de összeszedték azt a pénzt s így született meg nővérem, december másodikán. Apám örömeiben végigvitatta a fél várost, s nagy lehetett az az öröm, mert gondolom italt sem volt olyan egyszerű szerezni abban az időben. Persze, ezt a történetet is csak jóval később tudhatta meg a két gyerek, mármint én s a nővérem, bár neki, most így visszagondolva feltűnően sokszor mondta apám azt, hogy:

„Drága gyermekem!”

2006-10-22

SZALAI FERENC

A szőlőárus

Furcsa egy hely Görögország, annyi szent! Egy héttel Mindenszentek előtt nyugodtan fürödhetsz a tengerben, és a nap is megfogja még arcodat. Az utószezon redőnylehúzás hangulatát éli Paralia is, az Égei-tengeri fürdővároska. Az élet ritmusa nem változott a nyárhoz képest: későn nyitnak a boltok, hogy még éjfél után is ki tudják szolgálni a korzózókat. Bár ilyenkor már alig érkezik turista. A jövő hét ide is meghozza az esőt, akkor majd teljesen aludni tér minden szálló, minden bolt, minden étterem. De most a teraszokon még ülnek a ráérős férfiak, csattog a távli játék táblája, ahogy a perdülő kocka által kijelölt lehetőségnek megfelelően arrébb helyezik a fekete és fehér korongokat. Menjünk együtt, tegyünk egy sétát a tengerpartra. Utunk megannyi képeslapárus utcára terpeszkedő kínálata mellett halad. Megcsodálhatod a szinte idegen testként ható szőrmeboltokat. Főleg a kései orosz vendégeknek kínálják a szűcsök remekait: hosszú bundát, elegáns téli viseletet hölgyeknek. Igaz, ma még a leendő bál középpontok tarkára mázolja szívják cigarettájukat egy-egy üveg sör vagy uzo mellett a teraszokon. Szemmel láthatóan nehezen tanulják, milyen viselkedés illik a hirtelen jött jólét mellé. Sebaj, majd otthon, Moszkva vagy Pétervár utcáin fékező gépkocsiból kiszállva bámultathatják magukat a görög bundában. Nyitva vannak az ékszerészek is. Kint ülnek boltjuk előtt, az ajtó tárva. Mintha nem jelenthetne kihívást az Ali Baba barlangját idéző kirakat a tisztátalan gondolatúaknak. A tulaj kint pörgeti ujjá között a rózsafüzérre hasonlító játékszerét, hangosan trécsel a szomszéd élelmiszeressel, akihez szintén már csak elvétve lép be vásárló.

Az esti lámpafényben különös boltozatnak tűnő pálmafákkal szegélyezett sétány a parton álló ortodox templom felé visz. A nem túl régen épült Istenháza időtlen nyugalommal viseli a kétezer éves divatnak megfelelő bizanténus kupolákat. Márványlépcsője még csúszós, hisz az imént most le egy jámbor asszony, aki a templomot is takarítja. A sötétben inkább csak orral és füllel érzékelhető tenger mellé felsorakoztak a gyümölcsárusok is. Ők nem azt a gyönyörű, nappal látható, hibátlan gyümölcsöt kínálják, mint a belső utcák boltjai. Az esti árusok szőlőjének fürtjén mindenféle szem fityeg: egészen nagy kecskecsöcsnyi méret és akkora is, mint egy zöldborsószem. De az ára is töredéke a nappali kínálatnak. Az árusok billenékeny furgonjaik mellett állnak, onnan mérik ki a kívánt árut. Mint ez az idős férfi is, aki mosolyogva tesz éppen zacskóba egy hatalmas fürtöt, és oroszul mondja vevőjének az

arat.
Oroszul? Hát persze, az utószezon vendégek főleg kelet-európai látogatók. Szóba elegyedem

vele:
- Honnan tud ilyen jól oroszul, uram?

-Tudja, sok itt a turista, csak megtanul az ember tőlük valamit - mosolyodik el a bácsi.

Hirtelen önkéntelenül is összehasonlítom magamban a szakmunkásiskolát befejező, nyelvet nem tudó, a vevővel goromba vagy közömbös lárvaarcú fiatal boltosainkat a villám gyorsan kommunikáló keleti kereskedőkkel. Az előbbieket csak bolti dolgozók, emezek kereskedők... Én is veszek egy kiló szőlőt, majd fizetek. Közben arra gondolok, hogy lám, mennyire megérte az öregnek, hogy még a ragozást is hibátlanul megtanulja. De ő is faggat:

- És maga honnét tud oroszul? Maga is oroszországi?

-Nem, én magyar vagyok, de az iskolában odafigyeltem az órán.

-Nahát, egy magyar, aki ilyen jól tud oroszul! Na, minden jót!

Másnap is az öreghez megyek estefelé. Most én kezdem a dicséretet:

-Maga csak itt az utcán tanult oroszul,

mégis milyen jól ragoz, milyen sok szót használ!

-Figyeljen, magyar! Én Oroszországból jöttem. A Fekete-tenger mellett sok görög él. Batuminak, Szevasztopolnak, Odesszának görög városrészei vannak. Az apámat 1937-ben kivégezték, mert a nép ellensége volt. Így mondták... Átölel, és folytatja:
- Engem Kazahsztánba telepítettek, mert én pedig a nép ellenségének fia voltam. Hát látja, ezek mondták a németekre, hogy fasiszták! Ők voltak a fasiszták! Én nem tanulhattam semmit! Nekem folyton dolgoznom kellett. Hat nyelvet tanulta meg Kazahsztánban! De görögöket alig láttam. Már nagyon fiatalon el akartam kerülni a Szovjetunióból, de csak Gorbacsov alatt kaptam útlevelet. Akkor aztán itt is maradtam. Azóta szőlőt árulok itt. De tudja, az nagyon szép, hogy magyar létére ilyen jól beszél oroszul.

Könnyet morzsol szét a szeme sarkában.

-Kérem, ne is felejtse el! Az orosz nyelvet is emberek használják. Azt mondja, holnap utaznak tovább. Minden jót kívánok. Szerencsés utat nem, mert az nem jelenthet jót. Minden jót- mondja ismét. Széles mosolya mögül kivillan aranyfoga. Az utcára áradó szirtaki dallamok egészen a szálloda ajtajáig elkísérnek. Arra gondolok, mi lett volna akkor, ha orosztanárom harminc évvel ez előtt azzal indokolja tantárgya jogosságát és fontosságát, hogy egykor majd disszidens görög emigránstól fogsz szőlőt venni, és akkor jól jöhet a nyelvismeret.

Budapest, 2001.október 25.

Anyám októbere

Írógépe darabokban hevert
és szétszórva a rengeteg papír.
Véres volt a fal és kormos.
Anyám szobáról szobára
járt a kihalt minisztériumban,
hogy találjon egy embert,

akitől átveheti a fizetését,
és megkérdezze:

- Durva férfiak miért ölték,
akasztottak, és miért örvengött a nép?

De a halál megkeresett
minden egyenruhást az utolsó paranccsal:
"Sorakozz, és lépés indulj
a vértanúság felé!"

Azután anyám, mert villamos nem járt,
visszament Budára gyalog
a terhes asszonyok megejtően kedves,
kacsázó lépteivel.

A Szilágyi Erzsébet fasoron
végig öklendezett, mert
az egyik mellékutcában látta:
úgy lapult az úttesten
egy széttaposott ember, mint
vadbőr az utazó otthonában.

Anya felsikoltott, sírva szaladt hazáig
és reszketve.

Pasarétről újra felkerekedett,
mert az öreg Telefunken
úgy huhogta a borzalmas híreket,
mint egy nyálas konspirátor,
hogy lövik már a Déli pályaudvart,
hol nem messze szülei,

a két szomorú öreg
és kishúga: a tizenhárom éves
veszélyben van.

Elindult hát újra és nem volt goromba harcos
vagy ostoba golyó, amely bántani merte
volna.

Mert Mária volt ő,
ahogy minden megáldott asszony az

Szûkölvé menekült előle a halál,
mint a megkorbácsolt kutya.

És ő csak lépegetett, tipegett nehézkesen...
És várta, már nagyon várta,
hogy terhére rámosolyoghasson.

Különszámunk szerzői:

Borsi István (Budapest, 1957) Diósjenő, szellemi szabadfoglalkozású

H. Túri Klára (Győr, 1939) Tata, író, költő

Egry Artúr (Budapest, 1953) Budapest, mérnök, tanár

Karaffa Gyula (Nyíregyháza, 1964) Nagyoroszi, ny. közalkalmazott, vállalkozó

Móritz Mátyás (Budapest, 1981) Budapest, internetes újságíró

Szalai Ferenc (Budapest, 1957) Budapest, könyvtáros, tanár

Szávai Attila (Vác, 1978) Rétság, író, újságíró

Székács László (Budapest, 1946) Budapest, nyugdíjas mérnök

Végh József mkl. (Diósjenő, 1953) Diósjenő, helytörténész, művelődési ház igazgató

Wass Albert 1908-1998

Impresszum:

Tördelés/irodalom:

Karaffa Gyula

Helytörténet/fotó:

Végh József mkl.

Grafika/képzőművészet:

Konczili Éva

Szerkesztőség címe:

2645. Nagyoroszi, Petőfi út 19

Telefon:

0630-383-5385

Email cím:

[**karaffagy@freemail.hu**](mailto:karaffagy@freemail.hu)

[**hgev@freemail.hu**](mailto:hgev@freemail.hu)

Kiadja a rétsági Művelődési Központ és Könyvtár

Terjesztés kizárólag PDF formátumban.

